BARBARA WLAŹLIK

TWÓRCZOŚĆ PLASTYCZNA W EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ

Poznań 2017

Recenzja
dr Ryszard Gołębiowski

Skład komputerowy
Marta Walachowska
Justyna Dębowska

Korekta językowa
Irena Kucharczyk

Projekt okładki
Joanna Popiołek

Copyright©2017 by
Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa
All rights reserved

ISBN: 978-83-65096-24-1

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa
ul. Orzeszkowej 1, 60-778 Poznań
tel. 61 851-05-18
e-mail: kierownik.wydawnictwa@wsb.net.pl
www.wsb.net.pl

Druk i oprawa
„ESUS" Agencja Reklamowo-Wydawnicza
ul. Południowa 54, 62-064 Plewiska
tel./fax 61 835-35-36
www.esus.pl

Wydanie pierwsze
Druk ukończono w listopadzie 2017 r.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Składam podziękowania mgr Izabeli Posmyk, studentom Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Opolu (w szczególności Katarzynie Jagiele i Annie Kazior), za pomoc w tworzeniu tej publikacji.

Autorka

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne 7

Rozdział I *Znaczenie technik plastycznych w edukacji przedszkolnej* 9

1.1 Diagnozowanie psychiki dziecka w wytworach plastycznych 9

1.1.1 Rozwój psychofizyczny 9

1.1.2 Dziecko jako twórca 11

1.1.3 Rysunek rodziny jako źródło informacji 13

Rozdział II *Techniki plastyczne w terapii pedagogicznej* 15

2.1 Znaczenie twórczości plastycznej w oddziaływaniach terapeutycznych 15

2.2 Rodzaje oddziaływań terapeutyczno-wychowawczych 17

2.3 Rola terapeuty 17

2.4 Postępowanie diagnostyczne w terapii 18

2.5 Cele terapii z wykorzystaniem technik plastycznych 20

2.6 Zasady terapii z zastosowaniem terapii plastycznych 20

2.7 Etapy terapii 20

2.8 Plastykoterapia 21

2.9 Załączniki 27

Rozdział III *Przykłady twórczości plastycznej* 43

3.1 Kolorowa jesień 43

3.2 Zimo, baw się z nami 65

3.3 Wiosna wokół nas 72

3.4 Zawitało lato 82

Bibliografia 89

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

SŁOWO WSTĘPNE

Obrazek, który dziecko rysuje, czy maluje,
jest czymś więcej, niż bazgraniem na papierze;
w chwili tworzenia stanowi wyraz
całej osobowości dziecka.
Viktor Lowenfeld

Własna twórczość plastyczna towarzyszy dziecku od najwcześniejszych lat. Brakuje mu bowiem słów, by wyrazić to, co czuje. Rysując, uczy się, odkrywa samego siebie, wyraża własny świat emocjonalny, który ewoluuje w miarę jak nabiera świadomości i zmienia się. Odnajduje w nim ukryte pytania, radości, lęki, miłość i strach. Dziecięce obrazki są prawdziwą kopalnią informacji – pokazują uczucia, pragnienia, lęki, a nawet charakter autora. Rysunek dziecka to przesłanie, swobodna twórczość wyrażająca się w spontanicznym języku symboli. Umiejętność rozszyfrowania w odpowiednim momencie owego przesłania (które za każdym razem jest inne i niepowtarzalne) pozwoli wzbogacić więź łączącą nas z dzieckiem oraz pomóc w rozwijaniu własnych możliwości, w miarę, jak będą dawały o sobie znać.

Twórczość plastyczna w przedszkolu pełni bardzo ważną rolę. Za jej pośrednictwem dziecko gromadzi szereg doświadczeń twórczych i poznawczych. Kształtuje osobowość oraz charakter, ukazuje przeżycia, emocje, niewypowiedziane słowa, żale i prośby, a także niedzielone z nikim smutki i radości. Dziecko w wieku przedszkolnym rozwija twórczość plastyczną ze ścisłą łącznością z jego rozwojem twórczej wyobraźni, zainteresowań, spostrzeżeń i pamięci wzrokowej. Zajęcia plastyczne to ulubiona forma działalności dziecka już od najmłodszych lat. Stanowią one doskonały instrument diagnostyczny dla pedagoga i dają poczucie satysfakcji z własnego działania. Mobilizują dzieci, uzewnętrzniają oraz pomagają w pokonywaniu i przekraczaniu własnych barier.

Przedstawiona *Twórczość plastyczna w edukacji przedszkolnej* ma na celu przybliżenie wychowawcom, pedagogom, nauczycielom przedszkola, a może i rodzicom znaczenia twórczości plastycznej i jej wagi w ogólnym rozwoju dziecka, a także w oddziaływaniach terapeutycznych prowadzonych w przedszkolu. Zamierzeniem niniejszej pracy jest przekonanie zainteresowanych, iż każde dziecko jest twórcą swojej pracy plastycznej, która niejednokrotnie zadziwia swoją niezwykłością i oryginalnością. Bywa również odkryciem jego uczuć, przeżyć, stanów emocjonalnych, a także różnego rodzaju problemów. Jest też ważnym źródłem informacji o dziecku, jego potrzebach, możliwościach rozwojowych i zdolnościach.

W rozdziale pierwszym zostały scharakteryzowane fazy i okresy rozwoju twórczości plastycznej dzieci, które mają istotny wpływ na diagnozowanie ich umiejętności zarówno w normie intelektualnej, jak również z problemami i zaburzeniami rozwojowymi. Są podstawą do właściwej interpretacji rysunku dziecka, jego umiejętności i sprawności manualnej, wiedzy o otaczającym go świecie, rozwijającej się wyobraźni, a także zdolności i zamiłowaniach plastycznych.

Rozdział drugi został poświęcony problematyce wykorzystania technik plastycznych w terapii dziecka w przedszkolu. Kolejne punkty rozdziału drugiego akcentują znaczenie twórczości plastycznej dziecka w oddziaływaniach terapeutyczno-wychowawczych, uzasadniają potrzebę organizowania ich

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

w pojawiających się sytuacjach problemowych dziecka oraz wskazują właściwą drogę postępowania diagnostycznego wychowawcy, terapeuty, a także wyboru odpowiedniej techniki plastycznej do rodzaju zaburzeń i problemów dziecka.

W rozdziale trzecim zaprezentowane zostały techniki plastyczne posiadające funkcje edukacyjne i terapeutyczne. Ogół może stać się źródłem inspiracji do tworzenia przez wychowawcę własnych kompozycji plastycznych, może pomóc w rozwiązywaniu problemów wychowawczych, a także poznać dziecko i zasugerować drogę terapii.

Zaprezentowana treść adresowana jest przede wszystkim do nauczycieli rozpoczynających pracę zawodową w placówkach przedszkolnych. Zachęca ich do swobodnego wyboru technik i sposobu pracy z dzieckiem.

Mam nadzieję, że z niniejszej publikacji skorzystają również rodzice i opiekunowie dzieci będących w wieku od 3 do 6 lat, bowiem istotą właściwego rozwoju twórczości dziecięcej jest wsparcie najbliższych mu osób, w tym głównie rodziców. Wspomaganie dziecka w tworzeniu jego własnej twórczości plastycznej przyczyni się do osiągania sukcesów w sferze psychicznej, fizycznej i emocjonalnej.

Twórczość plastyczna w edukacji przedszkolnej nie pretenduje do doskonałości instruktażowo-metodycznej. Jej celem jest przyjście z pomocą nauczycielom, rodzicom i opiekunom małego dziecka w ich pracy wychowawczej i edukacyjnej. Dlatego też byłoby dobrze, gdyby prezentowana treść wzbudziła szerszą dyskusję grona nauczycieli i pobudziła ich do dalszych rozważań o istocie twórczości plastycznej w pracy z dzieckiem.

Przykładowe prace plastyczne zamieszczone w rozdziale III wykonali studenci Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Opolu na zajęciach *Metodyka artystyczna w edukacji przedszkolnej*.

Autorka

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Rozdział I
ZNACZENIE TECHNIK PLASTYCZNYCH W EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ

1.1 Diagnozowanie psychiki dziecka w wytworach plastycznych

1.1.1 Rozwój psychofizyczny

Rozwój psychofizyczny człowieka rozpoczyna się od chwili narodzin i trwa aż do osiągnięcia pełnej dojrzałości psychicznej oraz społecznej. Rozwój psychiki to wynik rozwoju struktury i funkcji układu nerwowego, zwłaszcza mózgu. Proces ten nie dokonuje się spontanicznie – wymaga aktywności samego dziecka, kierowanej przez dorosłych.

Okres przedszkolny to okres rozwoju dziecka między 3 a 6 rokiem życia. W czasie jego trwania zachodzi wiele zmian w psychice małego człowieka. Rozwój to proces postępujących po sobie zmian ilościowych i jakościowych. To doskonalenie się funkcji psychicznych i fizycznych. Jego tempo zależy od indywidualnych cech każdego dziecka. Już w pierwszych latach występują zauważalne różnice w jakości i postępie rozwoju. Mimo indywidualnej zmienności przeobrażeń w zakresie poszczególnych funkcji psychicznych istnieją bardziej ogólne prawidłowości i zmiany, którym podlega rozwój dziecka.[1]

W sferze rozwoju przedszkolnego możemy wyróżnić trzy fazy:

1. Faza pierwsza (wczesna) obejmuje wiek od 3 do 4 lat.
2. Faza druga (średnia) obejmuje wiek od 4 do 5 lat.
3. Faza trzecia (późna) obejmuje wiek od 5 do 6 lat.

Zachodzące w rozwoju fizycznym dziecka zmiany między trzecim a szóstym rokiem życia charakteryzują się zwiększoną wydolnością całego organizmu oraz poszczególnych jego organów. Wraz z wiekiem dziecka zmieniają się wymiary jego ciała i następuje intensywny skok wzrostu. Zmiany te przyczyniają się do szybszego rozwoju motoryki dziecka, która charakteryzuje się między innymi wzrostem koordynacji ruchowej, co powoduje większą precyzję wykonywanych czynności.

Dziecko w tym czasie nabiera pełnej sprawności ruchowej (chodzenie, skakanie i bieganie). Angażuje się ono szczególnie we wszystkie czynności związane z poruszaniem się. Jednocześnie w tym okresie życia silnie rozwijają się zdolności manualne. Czterolatek chętnie bawi się już w wycinanie, przyklejanie, kolorowanie rysunków, nawlekanie koralików itp. Działania te nie tyko wspomagają rozwój sprawności manualnych, ale również rozwijają wyobraźnię.

Wraz z rozwojem ruchowym postępuje rozwój sfery poznawczej i działalności dziecka oraz jego życia emocjonalnego i społecznych form zachowania. W pierwszym etapie rozwoju przedszkolnego, dzieci odznaczają się wysokim egocentryzmem, zaznaczając własny punkt widzenia. Rozwój psychiczny dziecka w tym okresie ulega szybkim i znacznym zmianom. W tym czasie cechuje je duża pobudliwość nerwowa. Wynika ona z przewagi pobudzenia nad hamowaniem. Dziecko łatwo traci

[1] M. Kwiatkowska, Z. Kopińska, A. Landy, *Rozwój i wychowanie dziecka w wychowaniu przedszkolnym,* Warszawa 1970, s. 141

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

równowagę uczuciową wskutek pobudliwości, ulega sugestii, widoczna jest zmienność zachowania i trudno mu panować nad sobą. Czynności poznawcze: spostrzeganie, myślenie, pamięć i uwaga – są w tym okresie bardzo ważne i przybierają tło emocjonalne. Uwaga jest mimowolna i skoncentrowana na silnych bodźcach. W miarę rozwoju, wyobraźnia u dziecka zaczyna odgrywać coraz większą rolę. Mowa i myślenie mają postać konkretno-obrazową.

W końcowym etapie wieku przedszkolnego pojawia się myślenie abstrakcyjne, wnioskowanie i uzasadnianie. Budzi się ciekawość poznawcza, czego wyrazem są pytania i zabawy badawcze. W okresie przedszkolnym główną formą działalności dzieci jest zabawa, z wiekiem jednak pojawia się zainteresowanie twórczością artystyczną, która także odgrywa ważną rolę w ogólnym rozwoju dziecka. Wraz z wiekiem rysunki dziecka stają się pełne kolorytu, są bogatsze i twórcze. Zabawy tematyczne przeprowadzane są w coraz większym gronie osób, a sama tematyka jest bardziej rozbudowana. Zauważalna jest przewaga wyobraźni nad działaniami odtwórczymi. Postęp procesów poznawczych objawia się między innymi tym, że dziecko potrafi dłużej skupić się na jednej czynności, rozpoznaje i nazywa kolory, a także uczy się dłuższych rymowanek, piosenek na pamięć. Dziecko uczy się różnicować kształty.

Pod koniec tej fazy rozwojowej dzieci nie są już egocentrykami, a kierują się społecznymi motywami, potrafią zgodnie współpracować, uznawać słuszność i istotę przyswajanych im zasad społeczno-moralnych.

W trakcie rozwoju i gromadzenia coraz większej liczby doświadczeń oraz ich porządkowania, pamięć zaczyna odgrywać coraz bardziej istotną rolę w życiu dziecka. Przez cały okres przedszkolny ma ona charakter mimowolny. Dopiero około 6 roku życia zaczynają się przejawiać zaczątki pamięci dowolnej. Umożliwia ona nabywanie doświadczeń, ich przechowywanie, a następnie wykorzystanie w różnych okolicznościach. Rozwój pamięci we wcześniejszej fazie okresu przedszkolnego jest przyczyną istotnych zmian w sferze psychiki dziecka, co umożliwia rozwój myślenia. Dzięki wrażliwości zmysłów, zwłaszcza wzroku i słuchu, wzrasta reakcja na bodźce złożone.

Wiek przedszkolny cechuje wzbogacanie i zróżnicowanie życia uczuciowego. Wzmacniają się takie uczucia, jak: gniew, strach, radość, wstyd, niechęć czy też zazdrość. Ich okazywanie jest bardzo wyraziste. W zachowaniu dziecka odzwierciedlają się afekty, czyli uczucia silne, gwałtowne i krótkotrwałe. W ostatniej fazie okresu przedszkolnego dzieci dojrzewają emocjonalnie. Obserwuje się u nich rozwój uczuć wyższych, intelektualnych, społecznych, moralnych i estetycznych. Uczucia wyższe są skierowane na określone obiekty w sposób bardziej trwały niż przy doznawaniu chwilowych emocji.[2]

Okres przedszkolny jest bardzo ważny w rozwoju małego dziecka. To właśnie w tym czasie następują duże i znaczące zmiany w rozwoju fizycznym, psychicznym i społeczno-emocjonalnym. Jest to czas, kiedy dziecko rozwija swoje ciało, umiejętności i zdolności. Kształtuje się jego cielesność, wytrzymałość fizyczna, predyspozycje zdrowotne i zdolność efektywnego i szybkiego wykonywania czynności sprawnościowych. W tym okresie formują się w znacznym stopniu cechy fizyczne

[2] M. Przetacznik-Gierowska, G. Makiełło-Jarża, *Psychologia rozwoju człowieka. Rozwój funkcji psychicznych*, Warszawa 1985, s. 56

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

dziecka takie jak postawa ciała i budowa sylwetki. Dziecko staje się świadomym członkiem społeczeństwa, określa swoją pozycję wśród otaczających go ludzi. W tym czasie przyjmuje ono także zasady moralne ze środowiska rodzinnego. Na tym etapie rozwoju bardzo istotna jest rola rodzica, wychowawcy, nauczyciela. Zapewnienie sprzyjających warunków, które dadzą dziecku poczucie bezpieczeństwa i stworzą mu podstawy zdrowia psychicznego, przyczynią się do rozwoju osobowości zrównoważonej i społecznie dobrze przystosowanej.

1.1.2 Dziecko jako twórca

Sztuka nie jest dla dziecka tym samym, co dla człowieka dorosłego. Jest czymś zupełnie innym: „przede wszystkim – środkiem wyrazu”.[3] Wraz z rozwojem psychofizycznym sztuka staje się dla dziecka wyrazem myśli i przeżyć. Świat, w którym żyje dziecko to dom rodzinny, grupy rówieśnicze, podwórko. Doświadczenia z dzieciństwa przekształcone symbolicznie i przeżywane, organizują świat wewnętrzny. Zabawa, twórczość i wymiana doświadczeń pozwalają na odkrywanie nowych zjawisk. Wytwory plastyczne mają wielką wartość poznawczą. Pozwalają na wgląd w psychikę i poznanie osobowości dziecka. Twórczość artystyczna dziecka jest wynikiem jego potrzeb. Działania plastyczne są dla dziecka terenem poszukiwań i radosnych odkryć, w świecie kształtów, barwnych układów. Sztuka pozwala dziecku na wyrażenie siebie i swoich uczuć, w tym radości, smutku a nawet rozpaczy. Sztuka dziecka jest samorodna, ono samo wytwarza swoją technikę, styl przedstawiania rzeczy i wyobrażanych zjawisk. Jego dzieła są obrazem życia wewnętrznego, uczuciowego. Jest to bezpośrednia ekspresja tego, co przeżywa w danym momencie. Dziecko im jest mniejsze, tym dalsze jest od realizmu, fotografizmu – dlatego też nie należy krytykować go za to, że nie potrafi narysować dokładnie postaci ludzkiej, zwierzęcia czy drzewa. Dzieci nie kopiują szczegółowo obrazu rzeczywistości, lecz wypowiadają się na temat tego, co rysują lub malują prostym i zwięzłym językiem graficznym. Rysunki dzieci są nie tylko wytworem ich wyobraźni, lecz przede wszystkim dziełem zdobytej przez nie umiejętności. Mały twórca podejmuje próbę porozumienia się z otoczeniem za pomocą własnego języka, który nie zawsze jest komunikatywny. Dla dziecka ważniejszy jest sam proces tworzenia, niż jego efekt. Dziecko jest artystą instynktu, a urok jego prac bierze się z tego, że są one nieskrępowane wolą tworzenia, najprościej mówiąc: są one nieświadome. Mały artysta jest opanowany przez emocje i subiektywne przeżycia. Rysuje i maluje to, co go ciekawi, a to pozwala zajrzeć w jego duszę i określić jego psychikę, zainteresowania, sposób bycia.

Według Stefana Szumana (1927) „rysunek jest wyrazem wiedzy i przeżyć, a nie kopią rzeczywistości”.[4] Autor ten wyróżnia trzy „okresy rozwoju twórczości rysunkowej:

- okres bazgrania, czyli formowania się schematu (1-3 r. ż.);
- okres schematu (ideoplastyka) (3-12 r. ż.);
- okres poschematyczny (rozwój w kierunku fizjoplastyki) (12-15 r. ż.)”.[5]

[3] V. Lowenfeld, *Twórczość a rozwój umysłowy dziecka,* Warszawa 1977, s. 8

[4] S. Szuman, *O sztuce i wychowaniu estetycznym,* Warszawa 1962, s. 13

[5] Ibidem, s. 15

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Lowenfeld i Britain (1964), poddając analizie działalność plastyczną dzieci, traktują ją szeroko w zakresie środków wyrazu plastycznego. Opierają się głównie na tematyce związanej z postaciami ludzkimi. Wyróżniają oni następujące „fazy rozwojowe twórczości dziecięcej:

- faza bazgrot (2-4 r. ż.);
- faza przedschematyczna (ekspresja swobodna) (4-7 r. ż.);
- faza schematyczna (ekspresja inspirowana) (7-9 r. ż.);
- faza początkowego realizmu (9-12 r. ż.);
- faza pseudonaturalistyczna (12-14 r. ż.);
- faza kryzysu w okresie adolescencji (14-17 r. ż.)".[6]

Stefan Szuman pisze, że dzieci zaczynają swoją przygodę z rysunkiem w różnym wieku. Zależy to od tego, kiedy dostaną ołówek do ręki i kiedy nauczą się nim posługiwać we właściwy sposób. Dzięki ruchom ręki pierwsze kreski powstają mechanicznie. Wraz z upływem czasu w swoich bazgrotach dzieci dopatrują się podobieństwa różnych rzeczy, aż w końcu tworzą rysunki bardziej istotne, ukazujące prawdziwą rzeczywistość.

Lowenfeld i Britain uważają, że twórczość zaczyna się w chwili nawiązywania kontaktów z otoczeniem – wtedy właśnie dziecko reaguje na doznania zmysłowe. Podstawę tworzenia form plastycznych, zarówno u dzieci, jak i u zawodowego artysty, stanowi dotykanie, odczuwanie, widzenie, manipulowanie i smakowanie.

Pierwsze rysunki charakteryzują się dużymi, poprzecznymi zygzakami, które są wynikiem wahadłowych ruchów ramienia. W trakcie wykonywania rysunku dziecko nie potrafi skupić uwagi (np. odwraca głowę) i nadal bazgrze. Po pewnym czasie odkrywa, że zachodzi związek między jego ruchami a znakami pojawiającymi się na papierze – pojawia się koordynacja wzrokowo-ruchowa. W tym czasie na obrazkach dziecięcych zauważamy punkty, kreski, zygzaki. Decydującym krokiem w kierunku rysowania przedmiotów stają się widoczne „kółka" lub „wieloboki", czyli zamknięcie kawałka płaszczyzny papieru konturem.

Rozwój mowy wyprzedza rozwój rysunków, dlatego kolejnym etapem jest nadawanie bazgrotom nazw. Zwykle nazywanie rysunków odbywa się po ich wykonaniu i jest to wybór dowolny i przypadkowy. Dziecko rysuje to, co wie o danym przedmiocie, a nie rysuje go takim, jakim go widzi. Początkowe rysunki są ubogie i prymitywne, co wynika z niskiej wiedzy o danym przedmiocie. Bazgroty mają bardzo duże znaczenie dla rozwoju psychicznego dziecka. Należy wzmóc interakcję dziecka z otoczeniem, pobudzić jego wszystkie zmysły po to, by dostarczyć dziecku bodźców i motywacji dla rozwoju świadomości otoczenia i aktu twórczego.

Według Szumana drugim zasadniczym okresem rozwoju twórczości plastycznej jest okres schematyczny, czyli ideoplastyka. Z kolei Lowenfeld okres ten dzieli na: przedschematyczny, schematyczny i początkowego realizmu.

We wczesnym okresie schematycznym rysunek człowieka przedstawiony jest w formie kółka, mający odzwierciedlać głowę oraz dwóch pionowych linii ukazujących nogi. Takie „głowonogi" pokazują to, co dziecko wie o sobie samym. Głowa jest tym miejscem, gdzie zlokalizowane są wszystkie miejsca związane z jedzeniem i mową. Prezentacja głowonożna komplikuje się, kiedy dziecko dodaje sterczące ręce po bokach, w okolicy nóg rysuje coś, co przypomina brzuch, a w końcu

[6] V. Lowenfeld, *op. cit.*, s. 67

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

tułów. „Głowotułów" to forma postaci ludzkiej, która posiada elementy pozwalające na identyfikację.

W tym okresie schematyczne rysunki dzieci są przejawem inteligencji. Świadczy to o tym, że w dziecku budzi się rozum, który ujmuje świat prosto i schematycznie. Rysuje ono nie z natury, lecz z „głowy".

Pierwsze schematyczne rysunki postaci nie posiadają wszystkich elementów ubioru. Dziecko zadowala się narysowaniem jednego szczegółu, np. kokardy czy guzika. Świadczy to o tym, że dziecko poświęca, w tym przypadku, więcej uwagi czynnościom czesania i ubierania. Między piątym a szóstym rokiem życia w rysunkach dostrzega się ludzką postać będącą w ruchu. Początkowo ruch ten wyrażony jest układem kończyn górnych. Są wyciągnięte do góry lub ułożone na boki. Następnie zauważalne są kończyny dolne, stawy oraz reszta ciała. U siedmiolatka rysunek postaci ludzkiej powinien już być łatwo rozpoznawalny i zawierać więcej szczegółów, jak np. ubranie. W tym okresie dziecko podchodzi do procesu rysowania emocjonalnie. Dokonuje ono odkrycia, że jest częścią otoczenia i że istnieje określony porządek w stosunkach przestrzennych. Pojawia się linia podstawy, która służy jako podłoże, na którym umieszczone są różne rzeczy i linia nieba.

W ostatnich okresach schemat postaci staje się już bardziej wyrazisty, a dziecko pragnie przedstawić cechy płci za pomocą odpowiednio dobranego ubioru. Etap dorastania, czyli 14-17 rok życia, jest etapem kryzysu w twórczości plastycznej.

1.1.3 Rysunek rodziny jako źródło informacji

Rysunek dziecka to nie tylko forma przekazu, którym posługuje się dziecko. Jest to także narzędzie dla nauczycieli czy psychologów, które umożliwia poznanie myśli, uczuć, a także możliwości intelektualnych dziecka. Rysunki dzieci są prawdziwą skarbnicą wiedzy – pokazują pragnienia, lęki a także charakter autora. Bardzo ważne jest, by zadawać pytania dziecku: kto jest najmilszy, najszczęśliwszy, a kto bywa niemiły, smutny i dlaczego? Powinno pamiętać się o tym, że sam rysunek bez rozmowy o nim nie wystarczy, by poznać prawdziwe uczucia i myśli dziecka, należy z nim dużo rozmawiać. Sugestia nauczyciela czy rodzica nie jest tu wskazana – należy pozwolić dziecku kierować się własnymi odczuciami i wyobraźnią.

Dla psychologów każdy szczegół ma znaczenie. W interpretacji rysunku istotna jest kolejność rysowania postaci. Jeśli dziecko narysuje w pierwszej kolejności tatę oznacza to, że postrzega go jako osobę dominującą w rodzinie. Jeśli do tego postać taty została narysowana z licznymi szczegółami (np. z fajką), znajduje się na środku arkusza lub jest dużo większa od innych, wówczas bez wątpliwości zajmuje on najważniejszą pozycję w oczach dziecka. Podobnie jest z innymi osobami, które dziecko maluje z licznymi szczegółami. Postać znajdująca się najbliżej dziecka na rysunku jest osobą najsilniej związaną z nim emocjonalnie. O głębokiej więzi świadczą również trzymanie się za ręce lub kierowanie się ku sobie. Jeśli na obrazku pojawiają się rodzice z rękami, a narysowane rodzeństwo nie posiada kończyn górnych, oznacza to silne przywiązanie do rodziców, konflikty i nieporozumienia z rodzeństwem. Konfliktem takim może być zabieranie zabawek przez rodzeństwo. Dziecko pozbawia rodzeństwo rąk na obrazku, żeby uniknąć utraty zabawek. Przedmioty umieszczone na rysunku pomiędzy dzieckiem a członkiem rodziny świadczą o braku poczucia bezpieczeństwa w obecności tej osoby. Osoby, które wzbudzają w dziecku niechęć, niepokój czy inne przykre uczucia są rysowane

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

z brzegu, w kącie, z dala od innych postaci lub są całkowicie pomijane. Dziecko zwykle tłumaczy to brakiem miejsca na kartce, co w rzeczywistości oznacza brak akceptacji dla tego członka rodziny lub strach przed nim. Oznaką silnego lęku bywa również wyeliminowanie z rysunku wszystkich domowników, poza tym jednym, który wzbudza w dziecku respekt.

Osoby, które odgrywają w życiu dziecka mało znaczącą rolę, są rysowane zazwyczaj jako ostatnie. Jeśli dziecko rysuje samego siebie na końcu obrazka, może to oznaczać, że czuje się nieważny w rodzinie. Sytuacja pogarsza się kiedy dziecko w ogóle nie umieszcza siebie na rysunku. Może to oznaczać, że czuje się ono odrzucone emocjonalnie przez najbliższych i pozbawione miłości.

Według psychologów, sposób w jaki dziecko rysuje, dużo mówi o jego usposobieniu. Zwraca się tu uwagę przede wszystkim na rozmiar i grubość kreski. Linie długie, rysowane z rozmachem i z dużą siłą nacisku, świadczą o energii, odwadze, pewności siebie, a nawet gwałtowności dziecka. Kiedy jest ono nieśmiałe lub pełne obaw rysuje linie delikatne, posunięcia kredką są niepewne, a postacie bywają tak małe, że na kartce zostaje mnóstwo pustego miejsca. Zamaszyste, chaotyczne i szybkie pociągnięcie kredki wynika z nadpobudliwości dziecka. Zdarza się, że w całym delikatnym rysunku jedna postać jest namalowana specjalnie mocno. Oznacza to, że dziecko wiążą z tą osobą silne emocje: może to być miłość, podziw lub wręcz odwrotnie – gniew czy agresja. Agresję malucha mogą także wyrażać przedmioty służące do walki, np. nóż czy karabin, które dziecko umieszcza w swoich rękach. Pogodny, wesoły i pozytywnie nastawiony do świata malec wybiera najczęściej jasne, ciepłe barwy: czerwony, żółty, pomarańczowy Dziecko spokojne, zrównoważone używa barw w kolorze czerwonym, niebieskim, fioletowym. Rysunki ponure z przewagą czerni i brązu sygnalizują, że dziecko jest w złym nastroju lub że brakuje mu poczucia bezpieczeństwa. Jeżeli na dziecięcym rysunku wszyscy się uśmiechają, a przy tym nikt nie jest pominięty czy wyobcowany – można być spokojnym i uważać, że dana rodzina jest szczęśliwa. Osoby pozbawione twarzy lub odwrócone tyłem nie cieszą się dziecięcą akceptacją.

Rysunek rodziny ma zarówno walory diagnostyczne, jak i terapeutyczne. Wskazuje psychologowi przyczyny trudności rozwojowych dziecka, a pedagogowi źródła problemów wychowawczych.

Test projekcyjny „Rysunek rodziny" Louisa Cormana ma bardzo prostą instrukcję. Ważnymi elementami testu są obserwacje w czasie badania i rozmowa o rysunku po zakończonym badaniu oraz wywiad o faktycznym składzie rodziny. Według Marii Braun-Gałkowskiej w obserwacji trzeba wziąć pod uwagę: kolejność rysowania postaci, czas poświęcony rysowaniu poszczególnych osób, szczególną staranność przy poszczególnych elementach rysunku, komentarze i uwagi słowne oraz bezsłowne objawy emocji (westchnienie, uśmiech). W rozmowie musimy się dowiedzieć, co przedstawia rysunek, kto na nim się znajduje, co robi, w jakim jest wieku, jakie są związki uczuciowe pomiędzy narysowanymi osobami.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Rozdział II
TECHNIKI PLASTYCZNE W TERAPII PEDAGOGICZNEJ

Dziecięca twórczość plastyczna, oprócz funkcji edukacyjnych, posiada również funkcje terapeutyczne. Wykorzystanie w terapii pedagogicznej technik plastycznych pozwala na dokonanie wielu zmian w osobowości wychowanka, które przyczyniają się do rozwiązania wielu problemów dziecka, głównie związanych z zaburzeniami samooceny, trudnymi zachowaniami, jak również problemami rodzinnymi. Ukierunkowanie działań plastycznych na potrzeby terapii wymaga od wychowawcy, pedagoga dodatkowych kwalifikacji zawodowych, predyspozycji i umiejętności wchodzenia w interakcje, budowania zaufania i tworzenia właściwej atmosfery terapeutycznej. Wyniki pracy terapeutycznej w dużej mierze zależą od poznania i zrozumienia dziecka, wnikliwego i starannego doboru zadań, które zależą od postawionej diagnozy. Realizacja procesu terapeutycznego z wykorzystaniem technik plastycznych wiąże się również z przestrzeganiem zasad i etapów postępowania terapeutycznego. Właściwe zastosowanie technik plastycznych w terapii dziecka wymaga od terapeuty poznania cech charakterystycznych rozwoju twórczości plastycznej dziecka w wieku przedszkolnym, jak również jego znaczenia w oddziaływaniach terapeutyczno-wychowawczych.

2.1 Znaczenie twórczości plastycznej dziecka w oddziaływaniach terapeutyczno-wychowawczych

W przedszkolu są dzieci, które chętnie rysują, malują. Podczas tworzenia odczuwają radość i zadowolenie. Organizowane dla nich zajęcia plastyczne dostarczają im nie tylko możliwości rozwijania swoich zdolności, ale także zaspakajają potrzebę wyrażania swoich myśli i emocji, fantazji, powiewów wyobraźni oraz tworzenia pewnego rodzaju „dzieła" artystycznego. Są też dzieci, które w swojej twórczości plastycznej wypowiadają wiele prawd o swojej rodzinie, swoim domu, próbują zaakcentować drzemiący problem, a niejednokrotnie dają znaki przeżywania smutku, lęku i niepewności. W ten sposób dostarczają nauczycielowi cennych informacji o sobie, informacji, które stają się początkiem zainteresowania problemami dziecka, a w trudnych przypadkach organizowania pomocy terapeutycznej.

Konieczność stosowania w procesie wychowania oddziaływań terapeutycznych akcentuje R. Miller, według którego terapia pedagogiczna jest ściśle powiązana z wychowaniem i powinna być ukierunkowana na osobowość wychowanka. By prowadzić działania wychowawcze, kreacyjne i naprawcze (terapeutyczne), należy dobrze poznać dziecko, nawiązać z nim autentyczną więź, akceptować je takim, jakim jest i dopiero wtedy podejmować działania.[7]

Zdaniem J. Sienkiewicz-Wilowskiej, twórczość plastyczna, wykorzystywana przez terapeutów w oddziaływaniach terapeutycznych, pozwala na lepsze rozumienie siebie i swoich odczuć, ułatwia oswojenie z emocjami, przeanalizowanie swoich reakcji, opracowanie sposobów radzenia sobie z nimi. Za pomocą takich technik jak rysowanie, malowanie czy rzeźbienie można pomóc dziecku oswoić lęk.[8]

---

[7] J. Gładyszewska-Cylulko, *Arterapia w pracy pedagoga*, Kraków 2011, s. 37

[8] J. A. Sienkiewicz-Wilowska, *Dziecko rysuje, maluje, rzeźbi*, Gdańsk 2011, s. 23

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Twórczość plastyczna może również wspomagać szeroko rozumiany rozwój – poprawia sprawność ręki, ćwiczy koordynację wzrokowo-ruchową, przygotowuje do nauki pisania, wspiera rozwój społeczny i emocjonalny, uczy wytrwałości, radzenia sobie z przeszkodami, zachęca do bycia pomysłowym.[9] Pozwala poznać, uporządkować, wyrazić i zrozumieć własne emocje, odreagować w społecznie akceptowany sposób nadmierne napięcie emocjonalne. Prowokuje do samodzielnego wysiłku i stabilizuje uwagę na jego efektach.

Zanim to będzie możliwe, dziecko powinno:

- osiągnąć odpowiedni poziom dojrzałości neuromięśniowej oraz opanować ruchy i gesty umożliwiające rysowanie i malowanie;
- wykryć związek istniejący między ruchami pędzla lub kredki a śladami pozostawionymi na papierze;
- dostosować ruchy do technik i narzędzi pracy;
- podporządkować ruchy celowi i powstającym podczas jego realizacji wrażeniom percepcyjnym (dostosować działania do widocznych efektów).[10]

Terapia pedagogiczna odkrywa coraz to nowe dziedziny aktywności ludzi, poprzez, które może dokonywać się korekcja i kompensacja w rozwoju osobowości wychowanka.

Takie możliwości stwarza metoda zwana arteterapią. Zadaniem Z. Konieczyńskiej, arteterapia to świadome, planowe i systematyczne oddziaływanie sztuką w celach terapeutycznych. Nie ma jednej definicji arteterapii. W szerszym znaczeniu rozumie się ją jako terapię z wykorzystaniem muzyki, plastyki, literatury, tańca i sztuki teatralnej. W wąskim znaczeniu rozumie się ją jako terapię wykorzystującą plastykę.[11]

Plastyka jest najczęściej wykorzystywana w procesie arteterapii, która korzysta z najróżniejszych, niekonwencjonalnych technik plastycznych. Pełni wiele funkcji, z których najważniejsza zdaje się być możliwość formułowania swojej wypowiedzi w sposób niewerbalny, a tym samym bezpieczny dla zainteresowanego.[12]

W oddziaływaniach terapeutycznych, arteterapia pełni funkcje korekcyjną, regulacyjną. Funkcja korekcyjna kompensuje braki i niepowodzenia, natomiast funkcja regulacyjna umożliwia zaspokojenie potrzeb samorealizacji. Arteterapia posiada również walory relaksacyjne, odprężające i stymulujące.

W zależności od potrzeb i problemu może być ukierunkowana na:

- rozwiązanie problemu;
- uwolnienie od nagromadzonych emocji i ich odreagowanie;
- uzewnętrznienia uczuć, przeżyć;
- pobudzenie sensoryczne;
- kreowanie rozwoju twórczego.

Właściwie zaplanowane działania plastyczne mogą przekształcić dziecko nieśmiałe i zamknięte w osobę odważną i wytrwałą. Mogą również wzmocnić jego

[9] Ibidem, s. 10

[10] M. Piszczek, *Terapia zabawa, terapia przez sztukę*, Warszawa 2002, s. 54

[11] J. A. Sienkiewicz-Wilowska, *op. cit.*, s. 8

[12] http://pl.wikipedia.org/wiki/Plastykoterapia (pobrano 24.02.2014 r.)

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

wolę działania, a jednocześnie przyczynić się do uwolnienia kompleksów, nagromadzonych emocji.

Wszelkie działania terapeutyczne muszą uwzględnić cztery podstawowe czynniki: wiek uczestnika lub pacjenta, brak lub rodzaj schorzenia, formy leczenia i oddziaływania terapeutycznego oraz miejsce pobytu dziecka. Najkorzystniejsze jest – zarówno dla uczestników jak i dla przebiegu terapii – gdy terapia odbywa się w „grupach wiekowych lub w grupach o tym samym problemie, wśród dzieci o zbliżonym wieku metrykalnym lub emocjonalnym, a program i metody są podporządkowane nadrzędnemu celowi terapii i możliwościom percepcyjnym dzieci".[13]

To, czy terapia ukierunkowana będzie na jednostkę, czy grupę zależy w dużej mierze od charakteru zaburzeń, zawsze jednak, o ile jest to możliwe, powinna być podejmowana przy współpracy z rodzicami dziecka.[14]

W początkowej fazie terapii ważne jest stworzenie takiego środowiska, zbudowanie takiej przestrzeni, w której dziecko będzie bezpieczne i otrzyma od dorosłego wsparcie. Podczas terapii musi ono doświadczyć swojej autonomii i mieć nieograniczoną wolność wyboru.[15]

2.2 Rodzaje oddziaływań terapeutyczno-wychowawczych

Każda forma postępowania terapeutyczno-wychowawczego powinna zawierać w sobie aspekt diagnostyczny, psychoterapeutyczny, psychokorekcyjny i ogólnorozwojowy.

W aspekcie psychoterapeutycznym oddziaływania terapeutyczno-wychowawcze winny zmierzać do wywierania wpływu na postawę uczestnika, wytwarzania motywacji do nauki, zabawy, uczenia sposobów pokonywania trudności i budowania wiary we własne siły i możliwości.

W aspekcie ogólnorozwojowym oddziaływania terapeutyczno-wychowawcze winny zmierzać do pobudzania i wszechstronnego usprawniania rozwoju psychoruchowego i emocjonalnego, wzbogacania wiedzy dziecka o otaczającym go świecie, rozbudzania i rozwijania zainteresowań i zamiłowań dziecka, zaspokajania jego potrzeby ciekawości poznawczej, a przede wszystkim wzmocnienia mocnych stron, wiary w swoje siły i możliwości i odnalezienie swojego miejsca w otaczającym środowisku.[16]

2.3 Rola terapeuty

W podejmowaniu działań terapeutycznych istotną rolę odgrywa terapeuta. To od jego kompetencji, postawy i umiejętności interdyscyplinarnych w dużym stopniu zależą wyniki terapii.

O skuteczności terapii w dużej mierze decyduje osobowość terapeuty. Przyciąganie do siebie i wywieranie wpływu na wychowanka to niezwykle cenna

[13] E. J. Konieczna, *Arterapia w teorii i praktyce*, Kraków 2003, s. 15

[14] B. Kaja, *Zarys terapii dziecka*, Bydgoszcz 2001, s. 41

[15] M. Piszczek, *op. cit.*, s. 54

[16] D. Wosik-Kawali, T. Zubrzycka-Maciąg (red.): *Kompetencje diagnostyczne i terapeutyczne nauczyciela*, Kraków 2011, s. 10

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

umiejętność terapeuty. Przyczynia się do budowania zaufania obu stron. Istotą zaufania jest również wiarygodność terapeuty, który realizuje to, co zapowiedział.

Zaangażowanie terapeuty w działania terapeutyczne powoduje u wychowanka poczucie bezpieczeństwa – ktoś się o niego troszczy. Terapeuta swoją postawą powinien przekazać, że potrafi pomóc dziecku, potrafi podkreślić jego pozytywne cechy, a to zaś przyczynia się do większej motywacji w kontynuowaniu działań terapeutycznych.

Empatyczna postawa terapeuty umożliwia dostrzeganie problemów wychowanka, rozumienia i odczuwania jego problemów.

Skuteczni terapeuci są znakomitymi obserwatorami zachowania. Widzą, słyszą i odczuwają rzeczy niedostępne osobom niewyszkolonym bądź nieuświadomionym.[17]

Wrażliwy terapeuta czujny jest na wszystkie sygnały płynące od dziecka. Skuteczny terapeuta w uzyskiwaniu wyników stosowanej terapii musi wykazywać się niezwykłą cierpliwością, nie tylko wobec wychowanka, ale również wobec siebie. Powinna cechować go odporność na niepowodzenia w terapii, zdolność do modyfikowania działań terapeutycznych oraz cierpliwość w szukaniu nowych sposobów dotarcia do dziecka, w oczekiwaniu na pożądane rezultaty terapii. Dobry terapeuta dąży do osiągnięcia zamierzonych celów, sformułowanych w indywidualnie opracowanym programie.

Wobec tych cech ważną rolę odgrywa kreatywne podejście do organizowania działań terapeutycznych. W dużej mierze decyduje ono o wynikach terapii. Kreatywne podejście terapeuty umożliwia jego elastyczność w działaniu, a jednocześnie zdolność do znalezienia innych rozwiązań terapeutycznych decydujących o skuteczności podejmowanej terapii.

W zakresie diagnozy i terapii pedagogicznej nauczyciel musi posiadać kompetencje służące rozpoznawaniu problemów ucznia i jego środowiska, a następnie projektowaniu zajęć, konstruowaniu programów terapeutycznych, interwencyjnych, profilaktycznych oraz projektów wspomagania rozwoju dziecka.[18]

Równie ważne jest, aby terapeuta na zajęciach tworzył atmosferę życzliwości i zrozumienia, wzajemnego zaufania i swobody oraz poczucia bezpieczeństwa.

2.4 Postępowanie diagnostyczne w terapii

Terapia pedagogiczna wymaga zdefiniowania diagnozy, celów, przedmiotu i podmiotu oddziaływań, określonych zasad, metod i form organizacyjnych.[19]

Diagnoza stanowi punkt wyjścia terapii. Przed podjęciem działań terapeutycznych należy uwzględnić wszystkie postawione diagnozy ze szczególnym uwzględnieniem diagnozy specjalistycznej psychologa, pedagoga, logopedy, lekarza.

Rzetelna diagnoza stanowi podstawę wszelkich działań praktycznych, wyznacza kierunek celowej i świadomej pracy pedagoga-terapeuty i ma znaczenie dla efektywności oddziaływań terapeutyczno-wychowawczych.[20]

---

[17] J. A. Kottler, *Skuteczny terapeuta*, Gdańsk 2005, s. 96

[18] Ibidem, s. 11

[19] http://www.psdlux.org/metody-terapii.html (pobrano 27.02.2014 r.)

[20] E. Jarosz, E. Wysocka, *Diagnoza psychopedagogiczna. Podstawowe problemy i rozwiązania*, Warszawa 2006, s. 26

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Postępowanie diagnostyczne nie może ograniczać się do działań jednorazowych, lecz musi być procesem trwającym przez cały etap edukacji dziecka. Konieczne jest ciągłe weryfikowanie dokonanych obserwacji, by na podstawie aktualnych problemów wyznaczać nowe kierunki oddziaływań terapeutycznych. Z kolei pomoc terapeutyczna powinna uwzględniać nowe tendencje i osiągnięcia terapii pedagogicznej w celu stworzenia wychowankom jak najlepszych warunków do osiągnięcia sukcesu.[21]

Przedmiotem i podmiotem oddziaływań terapeutycznych jest dziecko, które wymaga pomocy w pokonywaniu zaburzeń rozwojowych, społecznych, emocjonalnych w formie pracy zindywidualizowanej lub grupowej. Jeśli dziecko wymaga indywidualnej pomocy należy zorganizować pracę w optymalnym dla dziecka tempie, dostosowaną do zindywidualizowanego programu. Jeśli wychowanek wymaga pomocy w grupie tworzy się zespół, grupę, według określonego kryterium, z uwzględnieniem wieku, rodzaju problemu poddawanego zmianie, rodzaju zaburzenia.

Skuteczne oddziaływania terapeutyczne wymagają od terapeuty orientacji w specyfice problemów, z jakimi zmagają się jej odbiorcy. Różnorodność technik i metod stosowanych w terapii pozwala na wielostronne oddziaływanie na osobowość wychowanka.

Terapia pedagogiczna przy użyciu sztuk plastycznych posiada własne metody i techniki terapeutyczne. Do nich należą: grafoterapia, w postaci psychorysunku; plastykoterapia, obejmująca spontaniczne malowanie; Metodę Malowania Dziesięcioma Palcami oraz metodę Creative Mind Orderin.

Psychorysunek ma istotne znaczenie jako technika diagnostyczna i projekcyjna oraz jako wskaźnik dojrzałości poznawczej jednostki.[22]

Natomiast grafoterapia daje możliwość stymulacji stanów emocjonalnych, stosując ćwiczenia relaksowo-koncentrujące, w celu rozładowania nadmiernego pobudzenia emocjonalnego.[23]

Walorem Metody Malowania Dziesięcioma Palcami jest pomoc w pokonywaniu lęków, uwalnianie od zahamowań, wzmacnianie wiary we własne siły, pobudzanie ekspresji fantastycznej. Ta metoda posiada też wartość diagnostyczną, jako technika projekcyjna.[24]

Spontaniczne malowanie pozwala w dowolny sposób przedstawić swoją kreatywność. Podobnie Metoda Creative Mind Orderin sprowadza się do uwolnienia kreatywności uczestnika terapii.

Działania terapeutyczne winny być dostosowane do potrzeb i możliwości rozwojowych wychowanka. Prowadzący terapię musi znaleźć odpowiednie narzędzia plastyczne, czyli techniki, które w jak największym stopniu pomogą w osiąganiu celu terapii, a zarazem pozwolą doznać poczucia sprawstwa.

---

[21] *Kompetencje diagnostyczne…*, s. 8

[22] G. D. Oster, P. Gould, *Rysunek w psychoterapii*, Gdańsk 1999, s. 7

[23] Z. Skorny, *Psychospołeczne mechanizmy agresywnego zachowania się a arterapia*, „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu". 1990, nr 57, s. 29

[24] B. Kaja, *op. cit.*, s. 80

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

2.5 Cele terapii z wykorzystaniem technik plastycznych

Celem terapii pedagogicznej z wykorzystaniem technik plastycznych jest:
- stymulowanie i usprawnianie rozwoju funkcji zaburzonych;
- wyrównywanie braków i ograniczeń psychofizycznych;
- korygowanie postaw wobec napotykanych trudności i niepowodzeń;
- usuwanie różnych przeszkód adaptacyjnych;
- niwelowanie negatywnych stanów emocjonalnych i społecznych;
- wyrobienie smaku artystycznego i wrażliwości estetycznej;
- uzyskanie informacji o potrzebach i zainteresowaniach dziecka.

2.6 Zasady terapii z zastosowaniem technik plastycznych

W organizowaniu działań terapeutycznych należy uwzględniać pewne zasady. W terapii z wykorzystaniem technik plastycznych ważne jest, by kierować się następującymi zasadami:

1. Należy okazywać dziecku szacunek i wspierać emocjonalnie.
2. Nie wolno komentować, interpretować, oceniać żadnego wytworu.
3. Dziecko nie musi być artystą, aby odnieść sukces. Nie musi mieć żadnych talentów plastycznych. Nie powinno martwić się o swoje umiejętności techniczne ani o to, czy jego rysunek lub obrazek wyglądają dobrze. Powinno wiedzieć, że nie będzie oceniane. Niech zaufa swojej intuicji. Rysując powinno samodzielnie wybierać różne kolory, linie i kształty, by cieszyć się procesem tworzenia. Powinno być przekonane, że wszystko co robi, jest dobre i ma sens.
4. W czasie tworzenia pracy, zbędna jest analiza tego, co chcemy stworzyć. Ważniejsza jest spontaniczność. Analiza szczegółów, sprawdzenie poprawności wykonania różnych detali może popsuć dobrą zabawę. Dziecko powinno wiedzieć, że akceptujemy to, iż jego pomysły zmieniają się z minuty na minutę.
5. Dziecko powinno być przekonane, ze to ono jest twórcą swojej pracy, nikt nie zna lepiej jego zamiarów.[25]

Istotą sprawnej organizacji działań terapeutyczno-wychowawczych z wykorzystaniem technik plastycznych jest przestrzeganie etapów terapii.

2.7 Etapy terapii

A. Zajęcia wprowadzające w twórczość plastyczną:

1. Zapoznanie dziecka lub grupy z zasadami używania materiałów i narzędzi.
2. Pokazanie, że każdy materiał ma swoją „osobowość" i inne właściwości.

B. Zajęcia:

1. Przedstawienie tematu działań plastycznych.
2. Dostosowanie tematyki, organizacji zajęć, materiału i narzędzi do rodzaju zaburzeń.
3. Tworzenie – pozwolić tworzyć.

C. Sporządzenie albumu lub dziennika z pracami:

Zamieszczone w nich prace powinny być datowane. Ważne jest również napisanie o każdej z nich (z tyłu pracy lub w specjalnym notatniku). Może to być tytuł,

[25] M. Piszczek, *op. cit.*, s. 97

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

skojarzenie, opis użytych kolorów, linii lub kształtów. Czasami w pierwszej chwili nic nie przychodzi nam do głowy. Skojarzenia pojawiają się po czasie i dopiero wówczas zapisujemy je wraz z datą.

Wspólne przeglądanie z dzieckiem albumu, powracanie do niego co pewien czas, nadaje jego pracom wartości. Przekonuje dziecko, że szanujemy nie tylko jego osobę, ale również jego pomysły i wytwory. Przeglądając album wspólnie z dzieckiem, odkrywamy także różne powiązania, które istnieją między jego kolejnymi pracami, widzimy, jak rozwijają się jego pomysły, jak doskonali się jego „wizualny język", którym komunikuje różne przeżycia.[26]

2.8 Plastykoterapia

Zadaniem przedszkola jest zorganizowanie dla dzieci, objętych terapią pedagogiczną, takich działań plastycznych, które wniosą nową jakość do praktycznego zastosowania. Staną się nowe i odkrywcze, to znaczy takie, poprzez które wychowanek odkryje w sobie nowy potencjał swoich możliwości. Jest to wielkie wyzwanie dla pedagogów-terapeutów. Stawia ich wobec konieczności weryfikacji dotychczasowych sposobów postępowania terapeutycznego, a zarazem poszukiwania nowatorskich rozwiązań w stosowaniu niekonwencjonalnych metod pracy z dzieckiem. Takie możliwości dostarcza terapia za pomocą sztuk plastycznych, zwana **plastykoterapią.** Plastykoterapia pozwala na odnalezienie przyczyn zahamowania samorozwoju, wykrycie złych i negatywnych emocji i odreagowanie ich. Pobudza rozwój manualny, uzewnętrznia emocje i uczucia, nakierowuje na pozytywne myślenie.

Plastykoterapia – to terapia za pomocą sztuki, wykorzystująca techniki plastyczne oraz kolory.[27] W terapii najczęściej stosuje się: rysunek, malarstwo, rzeźbę, grafikę. Dobór technik jest uzależniony od wieku i możliwości psychofizycznych dzieci, rodzaju zajęć, przedmiotu oraz celu pracy.

a) Technika: rysowanie

Rysunek, stosowany w terapii, zachęca dziecko do wyrażenia siebie. Dziecko, tworząc rysunek, daje w nim wyraz przede wszystkim obecnemu nastrojowi, wyobrażeniom, zainteresowaniom i swoim potrzebom. Jest doskonałą formą dotarcia do takich dzieci, które są zamknięte w sobie i nie chcą mówić o swoich problemach.[28]

Rysunek może być pomocny w zmniejszaniu lęku i obaw, rozpoznaniu i nazywaniu emocji, kształtowaniu i wspieraniu emocji pozytywnych, rozwiązywaniu problemów, kształtowaniu adekwatnego obrazu siebie, rozpoznaniu swoich mocnych stron, kształtowaniu relacji społecznych. Rysunek nie tylko wiąże się z usuwaniem zagrożeń, niwelowaniem negatywnych cech, eliminowaniem nieadaptacyjnych zachowań, ale także z kształtowaniem cech i zachowań pożądanych (odczuwanie dumy, radości z odniesionego sukcesu).[29]

---

[26] M. Piszczek, *op. cit.*, s. 98

[27] http://pl.wikipedia.org/wiki/Plastykoterapia (pobrano 27.02.2014 r.)

[28] S. Nazaruk, E. Konovaluk, *Rysunek w wychowaniu przedszkolnym – rola w diagnostyce i terapii pedagogicznej*, „Rozprawy społeczne". 2012, nr 12

[29] J. A. Sienkiewicz-Wilowska, *op. cit.*, s. 72

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Rysunek, jako technika stosowana w terapii, posiada znaczenie diagnostyczne i projekcyjne.

W diagnostyce pedagogicznej powszechne jest zastosowanie testów rysunkowych. Stosowane są:

1. **Rysunek postaci ludzkiej – test Goodenough**, używany do badania rozwoju umysłowego, cech charakterologicznych, temperamentu, ale zasadniczo służy do pomiarów inteligencji dzieci (załącznik nr 1).
2. **Rysunek człowieka – test HFD (Human Figure Drawing)**, stanowiący wskaźnik poziomu intelektualnego rozwoju dziecka (załącznik nr 2).
3. **Rysunek rodziny – test L. Corma**, pokazuje osobę badaną na tle rodziny, pozwala poznać badanego w aspekcie rzeczywistości, jaką jest rodzina. Rysunek ukazuje miejsce dziecka w rodzinie, wśród innych osób, stosunek do rodziców i rodzeństwa.
4. **Rysunek drzewa**, badanie cech osobowości (załącznik nr 3).
5. **Rysunek dom – drzewo – człowiek**, badanie relacji rodzinnych (załącznik nr 4).

Dokładna i umiejętna analiza szczegółów, które dziecko umieszcza w swojej pracy, pozwala określić prawidłowość jego relacji z otoczeniem, samym sobą, z rodziną.

Aby wykonać badanie, trzeba spełnić kilka warunków, żeby miało ono wartość diagnostyczną. Należy stworzyć odpowiedni nastrój, aby zdobyć zaufanie dziecka. Do badania potrzebne są jedynie kartka papieru, najlepiej formatu A4 i kredki. Osoba badająca wydaje dziecku proste polecenie: „Narysuj człowieka", „Narysuj rodzinę", „Narysuj drzewo", „Narysuj dom". Bardzo ważna jest obserwacja dziecka podczas wykonywania swojej pracy. Osoba badająca powinna zwrócić uwagę na takie elementy, jak: ręka, którą dziecko wykonuje rysunek, żeby określić lateralizację, kolejność rysowanych postaci, czas, jaki dziecko poświęca konkretnym szczegółom lub postaciom, emocje, które towarzyszą mu podczas wykonywania zadania, ewentualne komentarze.

Po skończonej pracy należy z dzieckiem przeprowadzić krótką rozmowę na temat rysunku. Badany najlepiej wyjaśni, co narysował i dlaczego właśnie to, dlaczego zachował taką, a nie inną kolejność, proporcje, kolorystykę. Następnie należy zapytać o relacje z narysowaną osobą lub sytuacją, np.: „Kogo w Twojej rodzinie kochasz najbardziej?", „Kto kocha najbardziej Ciebie?" i inne. Aby prawidłowo zinterpretować powstały rysunek, należy zebrać od rodziców lub opiekunów dziecka wywiad dotyczący faktycznego stanu rodziny.[30]

Interpretowanie jednego czy dwóch rysunków może prowadzić do błędnych wniosków. Tylko stale powtarzające się cechy czy elementy w pracach dziecka mogą stanowić dla diagnosty cenne informacje (analiza powinna być oparta na całej serii rysunków tego samego dziecka).[31]

Poprzez swoje rysunki dzieci dają nam znaki. Ukazują nam swój sposób myślenia. Dzieci pokazują nam siebie, swoje spojrzenie na świat, związki i zależności, w które są uwikłane.[32]

---

[30] S. Nazaruk, E. Konovaluk, *op. cit.*

[31] Ibidem

[32] R. Fleck-Bangert, *O czym mówią rysunki dzieci*, Kielce 2002, s. 11

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Dostarczają nam klucza do swoich przeżyć, aktualnych wydarzeń, szczególnych życzeń lub chwilowych konfliktów.[33]

Praca plastyczna w terapii, wyrażona rysunkiem, stanowi narzędzie do rozmowy, ale jej nie zastępuje. To, co pojawi się na rysunku, trzeba omówić i „domknąć" za pomocą rozmowy, gdyż pozostawione bez tego, może być źródłem dodatkowego stresu („wiem już, co mi jest, ale nie wiem, co z tym zrobić").[34]

a) Technika: malowanie

Rysowanie i malowanie to bardzo osobista czynność. Spontaniczne, swobodne malowanie oraz rozwój fantazji ma ogromne znaczenie, którego nie wolno pomijać. Dotyczy on zarówno dzieci sprawiających problemy, jak i tych, których duchowy rozwój przebiega prawidłowo.[35]

Najczęściej stosowanymi technikami plastycznymi w malowaniu spontanicznym są techniki malarskie, do których zaliczyć możemy:

- malowanie pędzlem;
- malowanie patykiem;
- malowanie piaskiem;
- malowanie dłonią i palcami;
- malowanie stopą.

Wymienione techniki mają szerokie zastosowanie w plastykoterapii.

Obecnie w plastykoterapii podkreśla się nowe podejście do malowania spontanicznego opartego na metodzie Creative Mind Ordering, która polega na tworzeniu obrazów bez jakiegokolwiek wzoru, wykluczając elementy odwzorowywania. Celem jest wspomaganie nieuświadomionych obszarów duchowo-umysłowych.[36] W metodzie tej malujemy to, co czujemy.

Niezwykle dynamiczną metodą malowania jest metoda Messpainting. W latach siedemdziesiątych Wolfgang Luthe stworzył metodę messpaintingu, która miała na celu **mobilizację kreatywności.** Pierwsze badania zostały przedstawione w 1977 roku na kongresie w Toronto, w Kanadzie.[37]

Messpainting – to malowanie bez planu, „twórczy chaos", nieuporządkowane malowanie.

Podstawowe założenia :

- uwolnienie spontanicznego malowania;
- zachęta do kreatywności i radości z eksperymentowania;
- oczyszczające (uzdrawiające) rozładowanie napięć (*katharsis*);
- nieograniczone wykorzystanie (użycie) farb i środków (narzędzi) do malowania.

Dzięki ścisłym założeniom, głowa i myślenie zostają wyłączone, pierwszeństwo ma swobodne, spontaniczne malowanie. Powstające obrazy powinny odzwierciedlać możliwie niekontrolowany ruch. Przemyślenia estetyczne pozostają na drugim planie.

[33] Ibidem, s. 22-23

[34] J. A. Sienkiewicz-Wilowska, *op. cit.*, s. 58

[35] R. Fleck-Bangert, *op. cit.*, s. 70

[36] http://emaluszki.pl/628_nie%C5%9Bmiale_dziecko.html (pobrano 16.03.2014 r.)

[37] www.susanne-hauenstein.de/.../MesspInfo_07.pdf (pobrano 16.03.2014 r.)

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Dla ukształtowania całościowego myślenia, intuicji i fantazji, bardzo ważne jest rozwijanie dużej motoryki. W ten właśnie sposób messpainting przyczynia się do zbudowania (wykreowania) harmonijnej równowagi.

Messpainting jest idealną okazją potrenowania własnej spontaniczności, wizualizacji wszystkich swoich uczuć, również tych mocnych. Przy tej okazji uczymy się dopuścić niekontrolowany i swobodny ruch przy malowaniu. Rozwijamy, uwalniamy własne uczucie dla kolorów. Wracamy przy tym do chaosu, nieuporządkowania, aż do momentu, kiedy przestajemy się tego bać. Ufni uczymy się krok po kroku, jak uwolnić naszą intuicję (nadać jej bieg) i doświadczyć jak ona smakuje.[38]

Najpowszechniejszą terapią w plastykoterapii jest malowanie dziesięcioma palcami (Finger-Painting).

Twórczyni metody malowania dziesięcioma palcami – pedagog R. S. Show, zastosowała ją po raz pierwszy w 1934 roku w jednej ze szkół rzymskich. Autorka zaobserwowała, ze malowanie dziesięcioma palcami, obejmujące manipulację farbami przy użyciu dłoni i placów, ma wiele wspólnego ze skłonnością dziecka do „paćkania się" w substancjach o konsystencji błota. Wykorzystanie tej skłonności okazało się przydatne w terapii.[39] Zaletą tej metody jest niezależność wiekowa. Można ją stosować od 2 roku życia po wiek dorosły. W oddziaływaniach terapeutycznych ułatwia uzewnętrznienie uczuć, wyrażanie emocji, odblokowanie aktywności dziecka, pobudzenie ekspresji plastycznej, wzmocnienie śmiałości i odwagi w pokonywaniu trudności oraz otwieranie kanału niewerbalnego porozumiewania się i toruje drogę ku komunikacji werbalnej.

Oprócz funkcji terapeutycznych, spełnia również funkcje diagnostyczne. Jest to metoda, w której obserwuje się bardzo silną reakcję emocjonalną na kontakt z mazistym tworzywem.

Przy wykonywaniu przez dzieci pracy plastycznej należy obserwować:

- sposób nabierania farby;
- reakcje na zanurzanie ręki w masie;
- wybór kolorów i kolejność ich użycia;
- zapełnienie płaszczyzny;
- kierunek linii przy malowaniu, zakres linii;
- reakcje mimiczne i werbalne dziecka;
- tempo pracy, przerwy i czas pracy.

Te wszystkie spostrzeżenia dają wiele informacji o dziecku i pozwalają na ukierunkowanie dalszej pracy terapeutycznej. Szczegółowa analiza materiału zdobytego podczas obserwacji przez terapeutę może doprowadzić do oczekiwanych zmian w zachowaniu dziecka, jego stosunku do siebie, rówieśników, dorosłych i całego otoczenia.

Sposób praktycznego stosowania tej metody został opracowany przez Ośrodek Terapii Zajęciowej Poradni dla Rodziców przy Zakładzie Wcześniaków Akademii Medycznej w Warszawie.

[38] http://www.art-and-therapy.com/Messpainting.27.de.html (pobrano 16.03.2014 r.)

[39] B. Kaja, *op. cit.*, s. 80

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Obejmuje on:

1. Przygotowanie do zajęć

– Produkcja farb:
- 1/3 szklanki płatków mydlanych rozgotować w 1 szklance wody;
- 15 g (1 łyżkę) żelatyny rozpuścić w 1/3 szklanki wody;
- 1/3 szklanki mąki ziemniaczanej rozprowadzić w 1 szklance zimnej wody;
- dodać 1 łyżka gliceryny.

Do wrzących mydlin należy wlać roztwór żelatyny i glicerynę. Gdy mieszanina zagotuje się powtórnie, należy zdjąć ją z ognia i wlewać powoli roztwór krochmalu, mieszając przez cały czas, by zapobiec tworzeniu się grudek. Mieszanina powinna mieć konsystencję średnio gęstego budyniu. Jeśli jest zbyt gęsta dolewamy trochę gotowanej wody, jeśli za rzadka – nieco roztworu krochmalu. Dobrze rozmieszaną masę rozlewamy do miseczek i zabarwiamy niewielką ilością farby klejowej w proszku, dokładnie mieszając. Zamiast farby klejowej można użyć plakatówek w tubkach.

– Zaleca się stosowanie 6 kolorów w miseczkach (niebieski, czarny, czerwony, brązowy zielony i żółty).
– Papier pakowy (szary, biały), o rozmiarach 55x40 cm rozłożony na stołach z dostępem ze wszystkich stron, przytwierdzony taśmą do podłoża stolika.
– Miednica z wodą i ręcznik.

2. Technikę wykonania

– Instrukcja słowna terapeuty dostosowana do cech indywidualnych dziecka.
– Działania twórcze trwające od 2 do 40 minut w zależności od potrzeb dziecka.
– Odpowiadanie na pytania dotyczące treści obrazka.
– Wywieszenie obrazka na wystawie.

3. Analizę zachowania się dziecka

Podczas obserwacji sporządzać notatki o zachowaniu się dziecka wobec:

– tworzywa, czasu malowania.
– wykonywanych ruchów
– wyboru kolorów i kolejności ich użycia, reakcji na kolor, poprawiania koloru.

4. Stosunek do tworzywa

– Reakcje przejawiane wobec farby (postawa dystansu lub zaangażowania).

Zachowanie dziecka w trakcie malowania oraz analiza gotowego wytworu stwarzają możliwość interpretacji umożliwiającej ustalenia diagnostyczne. Tego typu interpretacja jest zbyt trudna dla pedagoga, wymaga bowiem doświadczenia klinicznego.[40]

b) Kolory

Interpretując pracę plastyczną zarówno w rysunku jak i podczas malowania obrazków warto zwrócić uwagę na kolory. Kolor odgrywa ważną rolę. Kolory odzwierciedlają nasze potrzeby i pragnienia. Pobudzają lub wyciszają, dodają energii lub przygnębiają, inspirują, bądź rozpraszają.

[40] B. Kaja, *op. cit.*, s. 84

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Kolory, oddziałując na psychikę, mogą wywołać silniejsze lub słabsze reakcje fizyczne, przyczynić się do złagodzenia objawów lub usunięcia dolegliwości.[41]

Każdy kolor ma pewną wartość emocjonalną. Właśnie nad tym aspektem należy się skupić, zachowując jednocześnie stosowną ostrożność w interpretacji. W istocie zarówno barwa, jak i kształt, stanowią tylko jedną z wielu wskazówek. Każdy element należy zawsze rozpatrywać w szerokim kontekście. Powinno się brać pod uwagę różne okoliczności, np. czy dziecko podczas rysowania miało dostępne wszystkie podstawowe kolory do wyboru? Także wiek dziecka ma wpływ na dokonany wybór barw.

Dziecko odnajduje naturalny związek pomiędzy barwą a przedmiotem. Gdy dziecko maluje dany przedmiot, o doborze koloru nie decyduje już przypadek czy upodobanie. Jeśli chodzi o przestrzeń na rysunku, to dziecko rysuje swoje otoczenie bardziej obiektywnie, ustanawia określone związki przestrzenne. W zakresie barwy także odkryło ono podobnie określone związki. Dokładnie tak, jak powtarza schemat, rysując człowieka czy przestrzeń, będzie też stosowało te same kolory.

Ustanowienie określonego koloru dla danego przedmiotu i jego stałe powtarzanie, jest bezpośrednim odzwierciedleniem dalszego rozwoju procesów myślowych dziecka. Zaczyna się u niego rozwijać zdolność do klasyfikowania przedmiotów oraz dokonywanie generalizacji: „Jakiego koloru jest niebo?" – „Niebo jest niebieskie"; „Jakiego koloru jest trawa?" – „Trawa jest zielona". Gdy dziecko uświadomi sobie, że kolor na jego obrazku zgadza się z barwą przedmiotu, który maluje, jest to dla niego ważnym odkryciem, dużym przeżyciem, które daje satysfakcję. Dziecko odnajduje logiczny ład i porządek panujący w świecie i ustanawia konkretne relacje z tym, co je otacza.

Chociaż barwy są „powszechne", to jednak każde dziecko ustala swoje indywidualne relacje barw. Źródłem danego schematu kolorów jest prawdopodobnie wizualny lub emocjonalny sposób pojmowania barwy. Oczywiście pierwsze doświadczenia dziecka z danym obiektem będą kształtować jego schemat barw. Jeżeli dziecko pierwszy raz ujrzało błotniste podwórko – a poprzez powtarzane doświadczenia, wrażenie to utrwaliło się – to ziemia na każdym jego obrazku będzie przedstawiona w kolorze brązowym, niezależnie czy jest pokryta trawą, czy nie. Dany schemat dziecka nie będzie ulegał zmianie, chyba, że jakieś doświadczenie wywrze na dziecku taki wpływ, że zmieni jego pogląd oraz upodobania, co do koloru danego obiektu. Schemat barw jest oznaką rozwijającej się zdolności myślenia abstrakcyjnego, a także świadczy o tym, że dziecko potrafi przenosić swe doświadczenia na inne sytuacje. Jest to bardzo istotne dla procesu rozwoju.[42] (załącznik nr 5).

c) Papieroplastyka

Nie wszystkie dzieci chętnie rysują i malują. Wobec takich dzieci należy dostosować takie techniki plastyczne, które pozwolą odkryć w sobie radość tworzenia

[41] http://hannaanna.blog.onet.pl/2007/01/29/chromoterapia-leczenie-barwami/ (pobrano 23.03.2014 r.)

[42] http://docs7.chomikuj.pl/613687013,0,0,Symbolika-kolor%C3%B3w.docx (pobrano 23.03.2014 r.)

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

i poczucie spełnienia. Takie możliwości, w których dziecko może siebie wyrazić oferuje **papieroplastyka.**

Papieroplastyka to technika wykonywania przedmiotów dekoracyjnych i użytkowych z papieru lub masy papierowej.[43]

Do najbardziej znanych technik w stosowanych w papieroplastyce są:

- origami,
- kirigami,
- kolaż,
- frotaż.

Obok tradycyjnych technik powstają też nowe, które zachęcają do podejmowania twórczej pracy i kolejnych wyzwań.

Do nich należą:

1. **Scrapbooking –** technika ozdabiania stron albumów fotograficznych. Nową formą jest **digital scrapbooking**, czyli ozdabianie zdjęć w formie cyfrowej.
2. **Quilling** – technika wywodząca się prawdopodobnie z jubilerskiej techniki filigranu, służy do tworzenia ozdób z wąskich pasków papieru, zwiniętych w kształt sprężyny spiralnej.
3. **Iris foldin –** technika tworzenia wzorów z kolorowych, nachodzących na siebie pasków papieru w taki sposób, aby środek wzoru tworzył *irys* – kształt przypominający.
4. **Decoupage** – technika ozdabiania przedmiotów, polegająca na przyklejaniu na odpowiednio spreparowaną powierzchnię (praktycznie każda powierzchnia: drewno, metal, szkło, tkanina, plastik, ceramika) wzoru wyciętego z papieru lub serwetki papierowej.
6. **Kartonaż** – technika, która polega na tworzeniu z tektury, od podstaw, różnego rodzaju pudełek (i nie tylko), które później oklejane są materiałem.

Terapia z zastosowaniem różnorodnych technik papieroplastyki pozwala dziecku na zaspokojeniu potrzeb estetycznych, uświadomienie sobie posiadanych pozytywnych zasobów i możliwości, odbudowuje wiarę w siebie, wpływa na dobre samopoczucie i podnosi samoocenę oraz daje poczucie sprawstwa. Terapia za pomocą papieroplastyki umożliwia rozładowanie napięć i odblokowanie emocji. Zajęcia te przynoszą dziecku dużą radość i satysfakcję z osiąganego sukcesu.

2.9 Załączniki

Dużą wartość diagnostyczną ma rysunek postaci ludzkiej – Test Goodenough, lepiej znany pod inną nazwą: „Narysuj człowieka". Używany jest do badania rozwoju umysłowego, cech charakterologicznych, temperamentu, ale głównie służy do pomiarów inteligencji dzieci. Wyróżnia się oryginalnością koncepcji, zwięzłością i łatwością zastosowania. Można go również stosować u dzieci z uszkodzeniem słuchu, z podejrzeniem problemów neurologicznych, nieprzystosowanych i z zaburzeniami charakteru. Głównym celem wymienionego testu jest pomiar dojrzałości poznawczej. Polecenie, które stosujemy przy tej metodzie jest stosunkowo proste. Prosimy dziecko, by narysowało mężczyznę, kobietę i autoportret. Prosimy również, aby narysowało każdą postać w całości. Nie wprowadzamy limitu czasowego,

[43] http://pl.wikipedia.org/wiki/Papieroplastyka (pobrano 27.02.2014 r.)

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

ponieważ bardzo ważna jest ocena wiedzy dziecka na temat budowy ludzkiego ciała. Małe dzieci rysują bardzo prosto, np. widać na tych rysunkach przede wszystkim głowę, z bardzo schematycznymi rysami twarzy, pozostałe części ciała wyrastają z głowy. Bardzo często zdarza się, że dziecko rysuje głowę i ciało razem, w kształcie koła. Jeżeli rysunek dziecka to bazgroły, stawia się za to zero punktów, co w takim sposobie oceniania odpowiada wiekowi trzech lat. Jeżeli w tym rysunku dopatrzyć się można jakiejś kontroli ze strony dziecka, otrzymuje ono jeden punkt, co odpowiada wiekowi trzech lat i trzech miesięcy, a każdy kolejny punkt odpowiada jednemu kwartałowi. W miarę rozwoju dziecka jego rysunki powinny być bardziej zróżnicowane i precyzyjne. Punkty przydziela się w zależności od tego, czy rysunek zawiera takie części ciała, jak: głowa, tułów, ręce i nogi; czy ręce i nogi są połączone z ciałem; czy dziecko namalowało oczy, nos, usta i włosy; czy zaznaczyło takie szczegóły, jak: palce i zachowało proporcje.

Do tego testu załączone są specjalne instrukcje i tablice z punktacją.

Załącznik nr 1
Interpretacja testu „rysunek człowieka"

1. RĘCE – służą do zmiany lub kontrolowania otaczającego środowiska:
a) założone na piersiach – wrogość lub podejrzliwość;
b) trzymane za plecami – pragnienie kontrolowania złości, niechęć do kontaktów interpersonalnych;
c) krótkie ręce – tendencje do wycofywania się, zwracania do wewnątrz, próby hamowania impulsów;
d) długie ręce – pragnienie zdobywania lub gromadzenia, sięganie w kierunku innych;
e) duże dłonie – zachowania „acting-out" (wyładowywanie się);
f) brak dłoni – zakłopotanie, poczucie nieprzystosowania;
g) brak rąk – nieprzystosowanie, bezradność, poczucie winy z powodu odczuwanej wrogości lub seksualności.

2. STOPY – poziom aktywności interpersonalnej:
a) duże stopy – dążenie do bezpieczeństwa lub męskości;
b) małe – zależność, stłumione odczuwanie;
c) brak stóp – brak niezależności.

3. PALCE:
a) długie i spiczaste – agresywność, wrogość;
b) zaznaczone pętelkami lub pojedynczą kreską – pragnienie stłumienia agresywnych impulsów.

4. GŁOWA:
a) duża głowa – zaabsorbowanie światem wyobraźni, koncentracja na aktywności umysłowej;
b) mała – osobowość obsesyjno-kompulsywna, poczucie niższości intelektualnej;
c) odwrócona tyłem głowa – tendencje paranoidalne lub schizoidalne;
d) spoglądanie w bok – podejrzliwość i skłonności paranoidalne.

5. NOGI:
a) brak nóg – stłumienie, lęk;
b) różnice w wielkości nóg – sprzeczne uczucia dotyczące niezależności;
c) długie – dążenie do autonomii;
d) krótkie – upośledzenie życia emocjonalnego.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

6. RAMIONA:

a) nierówne ramiona – niestabilność emocjonalna;
b) szerokie – zaabsorbowanie odczuwaną potrzebą siły;
c) kwadratowe – nadmierna defensywność, wrogość w stosunku do innych ludzi.

7. SŁABO ZINTEGROWANE CZĘŚCI CIAŁA – niska tolerancja frustracji i impulsywność.

8. ZACZERNIANIE PUSTYCH PÓL – niepokój (im większy stopień zaczernienia, tym bardziej intensywny niepokój):

a) zaczernianie twarzy – poważnie zaburzony, negatywny wizerunek siebie;
b) zaczernianie rąk – przejawy agresji.

9. Nachylenie postaci przekraczające 150 stopni – niestabilność, brak równowagi psychicznej.

10. Niewielkie wymiary postaci – skrajny brak poczucia bezpieczeństwa, wycofanie, depresja, poczucie nieprzystosowania.

11. Duże wymiary postaci – ekspansywność, słaba kontrola wewnętrzna.

12. Przezroczyste elementy rysunku – niedojrzałość, impulsywność, skłonność do wyładowywania się na innych.

13. Zęby – agresywność.

Test rysunkowy „narysuj człowieka" wykorzystywany jest głównie przez psychologów, pediatrów i pedagogów. Jest to szybka metoda pomiarowa zdolności intelektualnych dzieci.

Szczególnie przydatny w postępowaniu diagnostycznym wobec dziecka jest test **„rysunek rodziny".**

Dziecko przenosi świat swej rodziny na kartkę papieru, nie hamując swych myśli i uczuć. Na rysunku ujawnia się stopień utożsamienienia z członkami rodziny, a także czasami ucieczkę przed sytuacjami nieprzyjemnymi. Rysunek rodziny może ujawnić, że stosunki między rodzicami a dziećmi nie są najlepsze. Dzieci takie na rysunku rodziny pomijają ojca, niekiedy matkę, ale najczęściej pomijają siebie. Istnieje reguła, iż im bardziej rysunek dziecka różni się od jego rzeczywistej rodziny, tym silniej występują w nim mechanizmy rzutowania uczuć i nastawienie dziecka wobec własnej rodziny. Dziecko kierując się zasadą rzeczywistości odtwarza na rysunku członków własnej rodziny w kolejności i doniosłości, jaką im przypisuje. Większość dzieci zdradza tendencję do eksponowania postaci, które są im bliskie i z którymi się identyfikują. Osoba, którą dziecko narysowało jako pierwszą, jest tą, do której jest ono najbardziej przywiązane albo tą, z którą pragnie się identyfikować – lub jedno i drugie.

Innym aspektem badań jest miejsce akcji oraz wzajemne stosunki między osobami występującymi na rysunku. Problem wzajemnych kontaktów członków rodziny można przeanalizować na podstawie usytuowania postaci na rysunku – czy są one blisko siebie, czy też z dala od siebie. Wbrew pozorom, test rysunkowy rodziny nie jest łatwy w interpretacji, ponieważ nie można podać jego ścisłych reguł.

Załącznik nr 2

Interpretacja testu „rysunek domu"

Rysunek domu odzwierciedla relacje panujące w rodzinie dziecka.

Dom – to ulubiony temat większości dziecięcych rysunków. Rysunek domu może opowiedzieć zarówno o dziecku, jak i o całej jego rodzinie. Duże okna i drzwi świadczą

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

o wrażliwości dziecka, że jest towarzyskie, lubi dzielić się wszystkim z innymi. Gdy dziecko rysuje maleńkie okna i drzwi albo dom jest zamknięty, to jest to oznaka nieśmiałości i skłonności do zamykania się w sobie. Okna są duszą domu, jeśli mają firanki, to może to oznaczać tajemnicę i zamknięcie na świat. Często po rozwodzie rodziców dzieci rysują dwa domy położone bardzo blisko siebie. W ten sposób wyrażane jest pragnienie, by rodzice byli znów razem.

Wśród wskaźników, stanowiących umowne, ogólne kryteria interpretacji, wymienia się:

1. Szczegóły:

a) podstawowe (dla normalnego rysunku) – co najmniej jedne drzwi, jedno okno, jedna ściana, dach, komin;
b) dodatkowe – np.: krzaki, kwiaty, ścieżka – potrzeba dokładniejszego uporządkowania środowiska, która czasami jest związana z brakiem poczucia bezpieczeństwa lub kontroli w kontaktach interpersonalnych;

2. Komin – symbol ciepłych, intymnych związków:

a) brak komina – brak ciepła w sferze psychicznej;
b) dużo dymu z komina – wewnętrzne napięcie;
c) kierunek dymu: w prawą stronę – pewność przyszłości; w lewą – niepewna przyszłość, obawy;

3. Drzwi:

a) brak drzwi – skrajne trudności w kontaktach z innymi ludźmi;
b) otwarte drzwi – silna potrzeba doświadczania ciepła od świata zewnętrznego;
c) bardzo duże drzwi – nadmierna zależność od innych;

4. Płot wokół domu – potrzeba ochrony emocjonalnej;

5. Rynny – podejrzliwość;

6. Rysunek przylegający do dolnej krawędzi kartki – brak podstawowego poczucia bezpieczeństwa;

7. Dach:

a) płaski (pojedyncza linia łącząca dwie ściany) – brak wyobraźni lub zahamowania emocjonalne;
b) przesadnie duży – poszukiwanie satysfakcji w fantazjach.

Załącznik nr 3

Interpretacja rysunku drzewa

Kolejny test to „rysunek drzewa”. Obraz drzewa jest związany z życiową rolą rysującego, sugeruje on cechy osobowości samego dziecka. Drzewo odzwierciedla nieuświadomione uczucia w stosunku do własnego „ja”. Dziecko nieśmiałe, któremu brakuje pewności siebie, rysuje drzewo maleńkie. Jeśli kartka okazuje się za małą na zobrazowanie całego drzewa, oznacza to, że dziecko pragnie zwrócić na siebie uwagę, wzbudzić zainteresowanie. Dużo zdradza rysunek korzeni drzewa. Proste i niezbyt głęboko tkwiące w ziemi – oznaczają potrzebę bezpieczeństwa, pęd do wiedzy. Jeśli korzenie dorównują wielkością pniowi drzewa, jest to sygnał, że ciekawość świata jest najważniejsza, ale wywołuje pewien lęk.

Można tutaj wymienić następujące znaki i symbole pojawiające się w rysunkach drzewa u dzieci:

1. **Cienka kreska –** poczucie nieprzystosowania, niezdecydowanie.
2. **Cienka przerywana kreska –** wyraźny niepokój.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

3. **Drzewko składające się tylko z dwóch linii oznaczających pień i z kółka, wyobrażającego koronę** – impulsywność, zmienność.
4. **Przesadne podkreślenie pnia –** niedojrzałość emocjonalna.
5. **Przesadne podkreślenie korony –** myślenie analityczne.
6. **Przesadne podkreślenie korzeni –** ograniczona zdolność do rozumowania.
7. **Brak linii przedstawiającej ziemię –** podatność na stres.
8. **Zaznaczona linia ziemi –** tłumione emocje.[44]

Załącznik nr 4
Interpretacja testu rysunku „Dom – Drzewo – Osoba"

Stosujemy go kiedy chcemy zebrać informacje dotyczące stopnia integracji osobowości, dojrzałości i skuteczności działania dziecka. Rysowanie tych trzech obiektów daje dzieciom większą swobodę ekspresji. Wszystkie te tematy (dom, drzewo, osoba) zostały wybrane ze względu na to, że znane są nawet bardzo małym dzieciom. Test jest bardzo pomocny do diagnozowania gotowości dziecka do nauki szkolnej. Dziecko jest proszone o narysowanie drzewa, domu i osoby. Instrukcja nie przewiduje żadnych dodatkowych komentarzy dotyczących rodzaju, rozmiaru czy innych cech rysowanych obiektów.

Kolejność tematów rysowania powinna być zawsze taka sama, ponieważ zwiększa się stopień ich trudności. Interpretować rysunki należy na podstawie powyższych wskaźników (wymienionych przy testach „Dom", „Drzewo", „Osoba").

Rysunek dziecka jest nie tylko środkiem diagnostycznym, ale również terapeutycznym.

Negatywne emocje, takie jak: frustracje, wybuchy złości, niska samoocena, niedostosowanie do warunków środowiskowych i życia w grupie, można odczytać poprzez rysunek, jak również można łagodzić poprzez uwalniający z nich wpływ aktywności rysunkowej.[45]

Załącznik nr 5
Interpretacja znaczenia kolorów:

1. **Czerwień** – jest to kolor pobudzający i dynamiczny, wyraża potęgę pragnień. Jest oznaką agresywności, a nawet gniewu. Dziecko przed 6 r. ż. używa tego koloru bardzo często. Obfitość czerwieni może oznaczać pobudzenie oraz potrzebę ruchu.
9. **Niebieski** – wyraża wrażliwość, podatność na bodźce, emocje, zamknięcie się w sobie. Jest to barwa żeńska, symbolizująca spokój, wyciszenie, odpoczynek, czasami także bierność i rezygnację.
10. **Fiolet** – jest to połączenie koloru niebieskiego i czerwieni, czyli barw o przeciwnym znaczeniu. Fiolet wyraża połączenie przeciwieństw i pragnienie czegoś innego. W pewnych aspektach może wyrażać mistycyzm, jednakże jeśli kolor ten pojawia się w rysunkach dziecka, oznacza niepokój, sprzeczne popędy lub lęk.
11. **Żółć** – jest to synonim światła, radości i optymizmu. Symbolizuje promieniowanie i otwartość, jest również przejawem uczestnictwa lub chęci

[44] S. Nazaruk, E. Konovaluk, *op. cit.*
[45] Ibidem

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

pójścia swoją drogą. Dziecko posługuje się tą barwą chętnie w wieku ośmiu, dziewięciu lat. Nadmierne użycie koloru żółtego może symbolizować potrzebę uwolnienia wewnętrznych napięć.

12. **Zieleń** – barwa ta wiąże się przede wszystkim z szacunkiem do samego siebie oraz uznaniem i poważaniem ze strony innych. Podkreśla ona wartość wymiany bądź pragnienie porozumienia. Kolor ten oznacza słabość, ponadto w niektórych przypadkach, wyraża postawę sprzeciwu i oporu. Intensywna zieleń, wpadająca w żółć, zdradza skłonność do ekstrawersji, natomiast zieleń w odcieniu niebieskim lub brązowym oznacza introwersję. Kolor zielony symbolizuje także potrzeby zmysłowe i powodzenie materialne.
13. **Pomarańcz** – barwa ta jest połączeniem czerwieni i żółci. Jest symbolem żywotności, ekstrawersji, a także dążenia do sukcesu. Wyraża radość, wesołość i dynamizm. Gdy kolor ten jest stosowany w nadmiarze może oznaczać, podobnie jak kolor czerwony, podniecenie lub pobudzenie, jest wszakże mniej agresywny i symbolizuje raczej przejaw pragnienia podobania się i zwrócenia na siebie uwagi.
14. **Brąz** – zawiera w sobie czerwień, jest to jednak czerwień przyciemniona lub brudna. Brąz wyeliminował zatem jej twórczy poryw, siłę witalną i aktywność. Witalność straciła na skuteczności, zyskując na wrażliwości i zmysłowości. Kolor ten stanowi zatem odpowiednik ciała, zmysłowości. Jest to barwa ziemi. Przewaga tego koloru po 6 r. ż. może oznaczać rodzaj regresji lub symbolicznego zatrzymania czegoś dla siebie i odmowy dawania. Niekiedy może to mieć związek z rygorystyczną postawą w postępowaniu bądź sposobie myślenia.
15. **Róż** – to kolor oznaczający spokój, równowagę i harmonię. Barwa ta zawiera w sobie stłumioną czerwień, wyraża więc uczuciowość, pozbawioną wszakże żarliwości i agresji barwy czerwonej. Odnajduje się w nim przejaw czułości i łagodności.
16. **Czerń** – jest negacją koloru. Zawiera w sobie smutek, rozpacz, jeśli jest stosowana w nadmiarze. Jeśli jest używana w mniejszych ilościach, nabiera innej wartości, podkreśla inne barwy. Drobne czarne plamki oznaczają lęk. Ogólnie czerń wyraża negację, niepokój, śmierć i brak nadziei.
17. **Szarość** – jest kolorem neutralnym. Ma bardzo stonowaną wymowę zarówno w sferze uczuć, jak i sferze działań. Gdy dziecko używa często tej barwy, to można stwierdzić, że ma trudności w wyrażaniu uczuć i w przechodzeniu do czynów. Lecz dopiero cała seria rysunków daje pełny obraz oceny sytuacji.

Stosowanie poszczególnych barw nie podlega sztywnym regułom i nie powinno być interpretowane w sposób schematyczny. Dostarcza istotnych informacji, lecz należy brać pod uwagę cały rysunek, a nawet kilka. Istotny jest także wiek dziecka oraz uwarunkowania kulturowe. Na częstotliwość używania danego koloru przez dziecko wpływa chęć wypróbowania go w chwili, gdy go odkrywa i może właśnie daną kredką rysować częściej niż innymi. Jeśli dziecko narysuje coś w kolorze czarnym, to jeszcze żadna tragedia. Dopiero gdy cała seria rysunków będzie w ciemnej tonacji i występować będzie w dłuższym okresie, może wskazywać na problem i wymagać większej uwagi.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Przewaga barw ciepłych (czerwieni, pomarańczowego, różu i żółci) świadczy o ekstrawertycznym temperamencie, dążeniu do kontaktu i wymiany, natomiast upodobanie do barw zimnych (błękitu, zieleni, szarości, czerni) oznacza skłonność do introwersji, rezerwę i nieśmiałość. Brak koloru w rysunku może świadczyć o pustce uczuciowej albo trudności w okazywaniu uczuć.

Znaczenie ma także stosunek powierzchni białej do kolorowej. Niezarysowana część kartki jest obszarem niezamieszkałym, pustym. Duża ilość białych plam może symbolizować bogate życie wewnętrzne, skłonność do ucieczki w świat marzeń lub ograniczony kontakt z rzeczywistością. Duży obszar pozostawiony bez koloru może sygnalizować zakaz, tabu, coś przemilczanego. Szeroka biała przestrzeń między dwiema postaciami oznacza dystans. Natomiast jeśli dziecko całą kartkę wypełnia kolorem, można przypuszczać, że przejawia skłonność do całkowitej akceptacji otoczenia oraz reaguje silnie, natychmiast i bez namysłu. Często systematyczne zapełnienie kartki różnymi plamami, np. deszczem czy śniegiem, nadaje dziecku pewności siebie. Symbolicznie bierze ono w posiadanie całą przestrzeń, sprawiając, że puste miejsca – oznaczające nieobecność, nicość i nieskończoność – znikają. Jeśli taka sytuacja występuje zbyt często, jest wyrazem napięcia lub lęku. Ich źródło można odnaleźć dopiero po serii rysunków.[46]

Zalety i wady zastosowania wymieniowych kolorów:

- kolory jasne działają pogodnie, przyjemnie, wywołują wesołość, odbijają więcej światła rozjaśniają naszą przestrzeń;
- kolory ciemne działają przygnębiająco i zniechęcająco, utrudniają aktywność.[47]

[46] http://docs7.chomikuj.pl/613687013,0,0,Symbolika-kolor%C3%B3w.docx (pobrano 23.03.2014 r.)

[47] http://www.tessart.pl/smf/index.php?topic=2964.0;wap2 (pobrano 23.03.2014 r.)

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Rysunek nr 1: Materiał przygotowany do malowania spontanicznego metodą Messpainting.

Rysunek nr 2: Materiał przygotowany do malowania dziesięcioma palcami (metoda malowania dziesięcioma palcami).

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Rysunek nr 3: Spontaniczne malowanie metodą Messpainting.

Rysunek nr 4: Spontaniczne malowanie metodą Messpainting – „twórczy chaos".

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Rysunek nr 5: Malowanie Dziesięcioma Palcami.

Rysunek nr 6: Spontaniczne malowanie Creative Mind Orderin.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Rysunek nr 7: Malowanie Dziesięcioma Palcami.

Rysunek nr 8: Rysunek „Rodzina”.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Rysunek nr 9: Rysunek „Rodzina”.

Rysunek nr 10: Rysunek „Rodzina”.

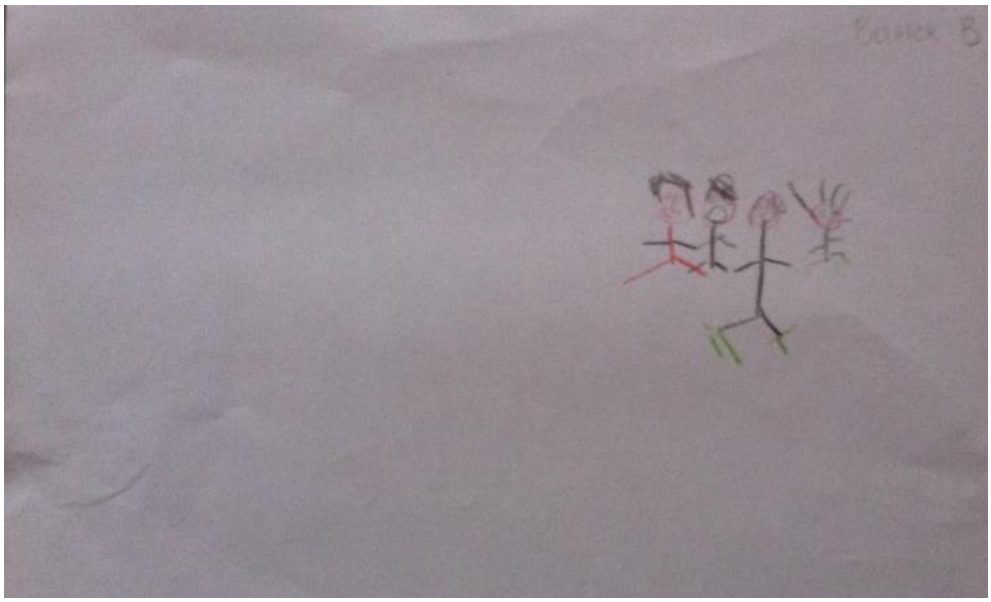

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Rysunek nr 11: Rysunek „Człowiek”.

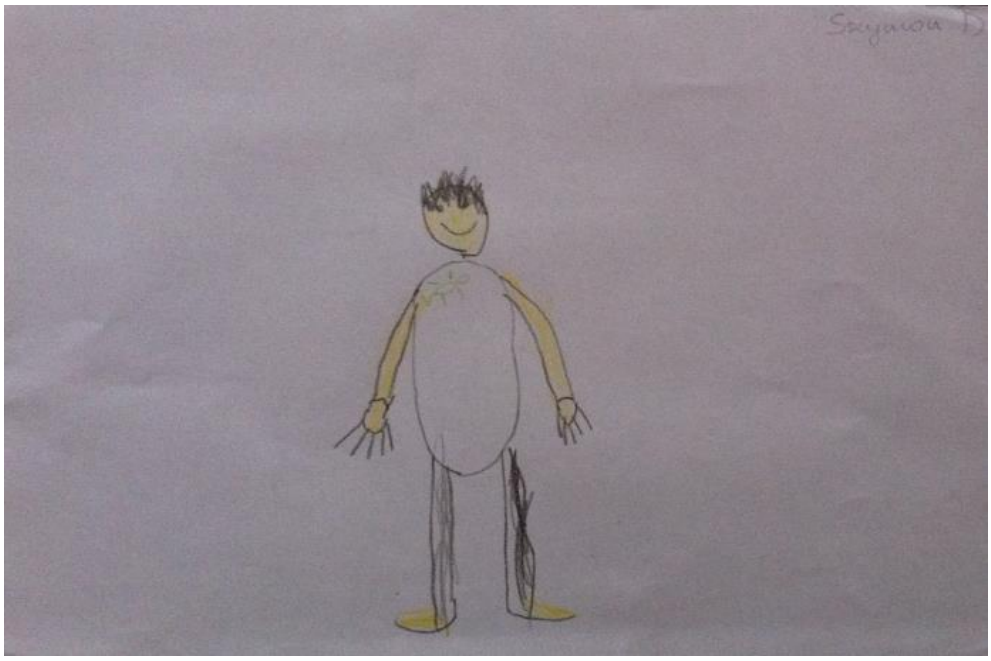

Rysunek nr 12: Rysunek „Człowiek”.

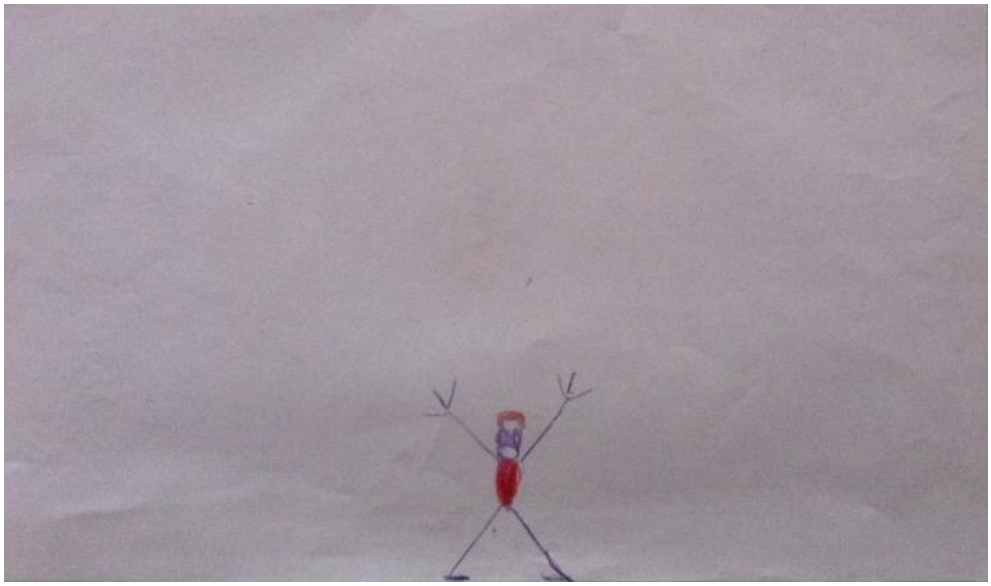

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Rysunek nr 13: Rysunek „Rodzina”.

Rysunek nr 14: Rysunek „Drzewo”.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Rysunek nr 15: Rysunek „Dom”.

Rysunek nr 16: Rysunek „Dom – Drzewo – Osoba”.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Rysunek nr 17: „Dom – Drzewo – Osoba”.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

Rozdział III
PRZYKŁADY TWÓRCZOŚCI PLASTYCZNEJ

3.1 Kolorowa jesień

„Jesień”

Barwienie bibułą + wyklejanka na plastelinie
Autor: Joanna Bogaczek

Potrzebne materiały:
- blok techniczny,
- kolorowe paski bibuły,
- plastelina,
- nasiona,
- pestki, kasze, materiały przyrodnicze.

Wykonanie:
Na mokrą kartkę papieru nałóż kolorowe paski bibuły. Po wyschnięciu ściągnij bibułę – w ten sposób otrzymasz kolorowe tło do pracy. Wyklej plasteliną część kartki, na której chcesz wykonać pracę. Ułóż w tym miejscu nasiona i pestki dociskając je.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Drzewa”

Praca wykonana za pomocą wełny do filcowania
Autor: Małgorzata Buraczek-Buras

Potrzebne materiały:
- wełna do filcowania,
- folia pęcherzykowa,
- słoiczek z bardzo ciepłą wodą i rozpuszczonym w niej mydłem szarym.

Wykonanie:
Na folię pęcherzykową ułóż wełnę – tworząc w ten sposób tło. Następnie na tle ułóż kompozycję z wełny zgodną z tematem pracy. Całość przykryj drugą częścią folii pęcherzykowej. Polewaj całość gorącą wodą z płynem nieustannie rozcierając ją ręką. Etap ten powinien trwać około 15 minut. Odwróć kompozycję i to samo zrób z drugą warstwą folii bąbelkowej. Po zakończeniu tego etapu całość zwiń w rulon, wykręć, odsącz wodę. Sfilcowaną kompozycję wyciągnij z foli i polej zimną wodą. Po wykonaniu tej czynności ułóż pracę jeszcze raz na folii, aby odsączyć resztę wody. Pozostaw kompozycję do całkowitego wyschnięcia.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Jesień 2”

Collage
Autor: Anna Ciesielska

Potrzebne materiały:
- blok techniczny,
- farby plakatowe,
- zasuszone liście – spryskane lakierem do włosów,
- gazeta,
- klej na ciepło.

Wykonanie:
Do kartki papieru przyłóż liście i pomaluj ich brzegi tak, aby w miejscu każdego listka zostało puste pole. Tak stworzysz tło pracy. Pomaluj dłoń farbą plakatową i odbij ją na kartce – stworzy ona pień i gałęzie drzewa. Zgnieć gazetę, uformuj z niej małe kulki i zanurz w farbie plakatowej. Po wyschnięciu farby przyklej kulki do liści za pomocą kleju na ciepło. Ściółkę wykonaj poprzez przyklejanie małych liści na kartkę, klejem na ciepło.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Jesień w wazonie”

Collage
Autor: Magdalena Englot-Prus

Potrzebne materiały:
- kartka z bloku technicznego kolorowego,
- farby plakatowe,
- kredki ołówkowe,
- zasuszone liście.

Wykonanie:
Pomaluj wysuszone liście farbami plakatowymi. Uformuj z liści bukiet, a następnie odbij go na kartce papieru. Do utworzonej kompozycji z liści dorysuj wazon kredkami ołówkowymi.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Pejzaż”

Rysunek tuszem
Autor: Joanna Gawlik

Potrzebne materiały:

- kartka bloku rysunkowego,
- bibułka lub pergamin,
- klej,
- czarny tusz,
- pędzelek.

Wykonanie:
Pokryj całą kartkę z bloku rysunkowego klejem. Pognieć w dłoni bibułkę lub pergamin. Naklej pogniecioną bibułkę na kartkę papieru. Odczekaj, aż klej dokładnie wyschnie. Namaluj tuszem dowolny pejzaż.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Jesienny las”

Frotaż, collage
Autor: Joanna Piontek

Potrzebne materiały:
- kora, patyki, mech, wrzos, owoce dębu i klonu,
- szary papier,
- farby do malowania palcami, kolory: żółty, czerwony, zielony,
- klej.

Wykonanie:
Pomaluj ręce farbami, a następnie odbij je na arkuszu szarego papieru. Utwórz pień drzewa, naklejając na kartkę naturalną korę. Za pomocą cienkich patyków utwórz gałęzie drzewa. Wykończ pracę suchym mchem, oraz owocami dębu i klonu przyklejając je na kartkę.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Drzewo genealogiczne”

Collage
Autor: Katarzyna Jagieła

Potrzebne materiały:

- blok techniczny,
- ołówek,
- siemię lniane,
- liście,
- nakrętki butelek o różnych średnicach,
- krepina czerwona,
- lakier do włosów,
- klej,
- mech,
- karteczki z wydrukowanymi imionami rodziny.

Wykonanie:

Na kartce papieru naszkicuj drzewo. Pień drzewa wyklej siemieniem lnianym. Następnie koronę drzewa wyklej liśćmi. Środki nakrętek owiń czerwoną krepiną, tworząc w ten sposób jabłka.
Gotowe karteczki z napisami członków rodziny wklej nad jabłkami. Trawę pod drzewem wyklej mchem. Całość spryskaj lakierem do włosów w celu utrwalenia rysunku.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Owoce”

Wyklejanka z przypraw
Autor: Karina Jankowska

Potrzebne materiały:
- styropian,
- materiał,
- dowolne przyprawy,
- klej,
- ołówek.

Wykonanie:
Na styropianie naszkicuj ołówkiem obraz przedstawiający owoce. Posmaruj rysunek klejem. Następnie ozdabiaj delikatnie kolejne owoce przyprawami, uważając, aby przyprawy nie mieszały się ze sobą. Końce styropianu wykończ materiałem, zakrywając jego nierówności.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Róże w wazonie”

Collage
Autor: Anna Kazior

Potrzebne materiały:

- kolorowy papier techniczny,
- krepina,
- cienki drut,
- liście klonu różnej wielkości,
- klej,
- nożyczki,
- lakier do włosów.

Wykonanie:

Przygotuj liście, drucik i krepinę. Złóż jeden z mniejszych liści na pół i zacznij zawijać w rulon. Umieść wykonany rulon na środku kolejnego liścia i ponownie zegnij liść w pół i owiń go dookoła rulonu. Postępuj tak samo z kolejnymi warstwami, aż do osiągnięcia zamierzonego efektu. Spryskaj powstałą różę lakierem do włosów. Po wykonaniu kilku warstw zwiąż kwiatek u nasady drucikiem. Następnie owiń tym drucikiem ogonki liści. Kolejnym krokiem jest owinięcie nasady róży oraz łodygi zieloną krepiną. W ten sposób wykonaj dowolną ilość róż, a na końcu zwiąż je razem drucikiem, tworząc bukiet.

Z brązowej kartki papieru wytnij romb i zagnij jego prawą i lewą krawędź na ok. 1 cm. Przyklej romb zagięciami do kartki papieru. W ten sposób wykonasz wazon. Możesz go przyozdobić w dowolny sposób. Do środka wazonu włóż zgniecioną bibułę, co zabezpieczy bukiet przed jego nadmiernym przemieszczaniem się.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Jesień”

Collage
Autor: Anna Maciołek

Potrzebne materiały:

- - farby plakatowe,
- - kartka z bloku rysunkowego,
- - plastelina,
- - zasuszone liście,
- - ryż,
- - klej.

Wykonanie:
Zamaluj kartkę papieru farbami w kolorze niebieskim i zielonym – tworząc tym samym tło i trawę. Z różnokolorowej plasteliny uformuj kulki. Naszkicuj pnie drzewa i wyklej je brązowymi kulkami. Do pni przyklej zasuszone liście korony drzew. Pod drzewem wyklej przestrzeń na zielonej części kartki różnokolorowymi kulkami z plasteliny. Z czarnych kulek utwórz kształt ptaków, z żółtej plasteliny wyklej słońce. Chmurki wyklej ryżem.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Jeż z ostrużyn”

Collage
Autor: Katarzyna Pieroszczuk

Potrzebne materiały:
- klej magic,
- kolorowe kredki,
- temperówka,
- kartka z bloku technicznego,
- mazak.

Wykonanie:
Namaluj na kartce papieru wzór jeża. Naostrz kredki, aby otrzymać różnokolorowe ostrużyny. Posmaruj rysunek jeża klejem i przyklej ostrużyny w dowolny sposób.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Jesienne drzewo”

Pointylizm
Autor: Agnieszka Stopa

Potrzebne materiały:
- farby plakatowe,
- patyczki do uszu,
- kartka z bloku rysunkowego.

Wykonanie:
Końcówki patyczków do uszu zamocz w farbie i rób kropki na kartce papieru, tworząc w ten sposób jesienne drzewo. Kropki rozmieszczaj dość gęsto. Używając różnych kolorów stworzysz obraz złożony z małych punkcików.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Jesienne drzewo”

Praca z pianki montażowej
Autor: Izabela Sulima

Potrzebne materiały:
- płyta pilśniowa,
- pianka montażowa,
- farby plakatowe.

Wykonanie:
Pokryj jedną stronę płyty pilśniowej farbą o dowolnym kolorze. Za pomocą pistoletu uformuj z pianki montażowej drzewo. Pozostaw do wyschnięcia. Po wyschnięciu pomaluj drzewo farbami plakatowymi.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Jesień w sadzie”

Woskowanie
Autor: Sabina Sonntag

Potrzebne materiały:
- kredki świecowe,
- temperówka,
- arkusz kalki technicznej,
- kartka papieru rysunkowego lub technicznego,
- gorące żelazko.

Wykonanie:
Ostrugaj kredki świecowe (uważaj, by nie pomieszać kolorów). Na kartce papieru ułóż z ostrużyn cienką warstwę tworząc dowolną kompozycję. Na tak przygotowany podkład nałóż arkusz kalki technicznej i całość lekko przeprasuj gorącym żelazkiem. Pod wpływem ciepła kredki rozpuszczą się tworząc kolorowe plamy.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Kwiaty w wazonie”

Wyklejanka na plastelinie
Autorzy: Sonia Zemełka, Sabina Sonntag, Aleksandra Król

Potrzebne materiały:
- papierowa tacka,
- plastelina,
- nasiona, pestki, kasze, materiały przyrodnicze.

Wykonanie:
Jedną stronę tacki tekturowej pokryj w całości plasteliną i wygładź powierzchnię. Ułóż wzór z nasion i pestek dociskając je.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Wazon z kwiatami”

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Jabłka”

Collage
Autor: Anna Zoła

Potrzebne materiały:
- blok techniczny,
- klej,
- kasza manna,
- mulina,
- farby akwarelowe.

Wykonanie:
Na kartce papieru naszkicuj rysunek – gałąź drzewa z jabłkami. Całą kartkę posmaruj klejem. Wysyp kartkę kaszą manną – w ten sposób otrzymasz tło. Po całkowitym wyschnięciu kleju pomaluj farbami liście, konar i owoce. Wyklej muliną kontury poszczególnych elementów.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Trzy drzewa”

Collage
Autor: Natalia Zubrzycka

Potrzebne materiały:
- arkusz papieru, np. papieru śniadaniowego,
- woda,
- farby akwarelowe,
- bibuła,
- klej,
- gazeta.

Wykonanie:
Arkusz papieru zamocz w wodzie, a następnie maluj na nim farbami akwarelowymi dowolne wzory. Farby dadzą efekt rozpływającej się plamy. Po wyschnięciu kartki, która tworzyć będzie tło całej pracy, pokryj kartkę klejem rozprowadzonym z wodą i naklej na nią bibułę, tworząc w ten sposób koronę drzewa. Zwiń paski gazety w rulonik i naklej na kartkę, tak by powstał pień drzewa. Pomaluj ruloniki brązową farbą.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Jesienny bukiet”

Rysunek kredką na papierze ściernym
Autorzy: Weronika Kruk, Joanna Antoszczyszyn,

Potrzebne materiały:
- papier ścierny,
- kredki świecowe lub suche pastele.

Wykonanie:
Na arkuszu papieru ściernego wykonaj rysunek kredkami świecowymi.

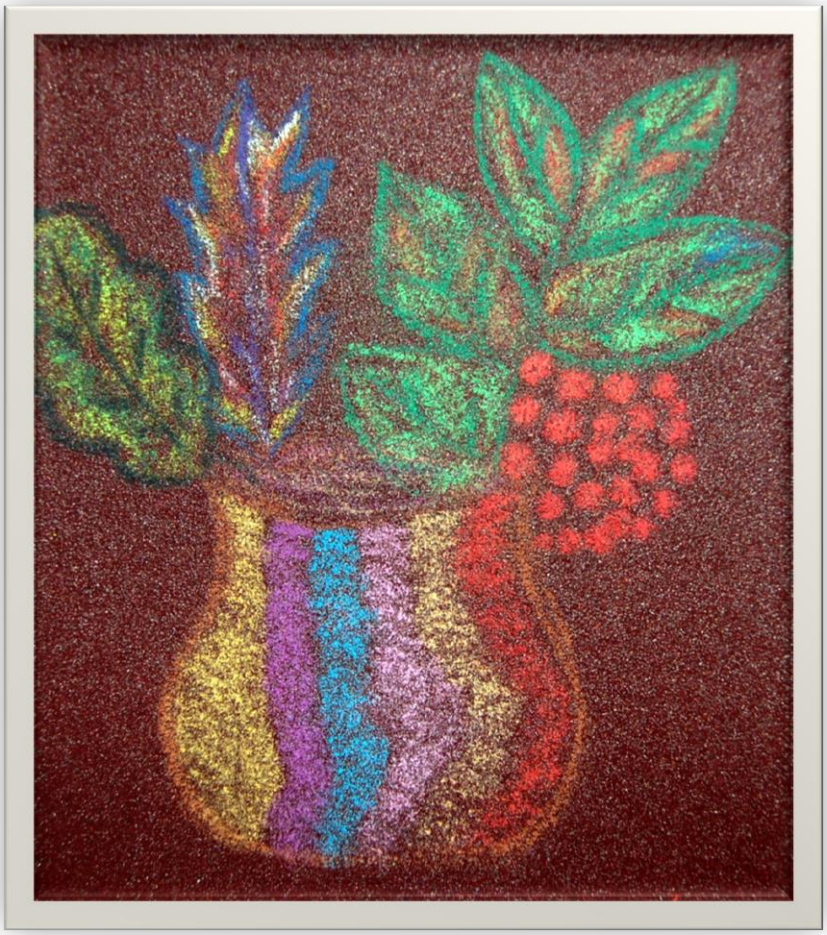

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Słonecznik”

„Muchomory”

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Jabłko”

Mozaika z makaronu
Autor: Krystyna Klyszcz

Potrzebne materiały

- kartka kolorowego bloku,
- ołówek,
- chusteczka lub papier kuchenny,
- makaron,
- farby plakatowe,
- klej.

Wykonanie:

Na kartce papieru narysuj szkic jabłka. Następnie przygotuj chusteczkę higieniczną lub papier kuchenny. Wytnij z papieru pasek i zawijaj go wokół własnej osi tak, aby wyszedł z niego sznurek papierowy.
Za pomocą powstałego papierowego sznurka wyklej kontury jabłka, liść i szypułkę. Następnie posmaruj klejem środek jabłka i układaj gęsto makaron, dociskając go całą dłonią do podłoża.
Po wyschnięciu kleju pomaluj makaron, liść i szypułkę farbami plakatowymi.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Jabłko 2”

Collage
Autor: Wioletta Globisz

Potrzebne materiały:
- nożyczki,
- klej,
- kartka bloku technicznego,
- kolorowe gazety,
- pastele,
- skrawki firanki.

Wykonanie:
Przygotuj kolorowe wycinki z gazet. Ułóż je, tworząc zamierzoną całość. Następnie przyklejaj każdy element. Kontury obrysuj pastelami. Ozdób pracę kawałkami firanki.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

3.2 Zimo, baw się z nami

„Czarownica”

Collage
Autor: student WSZiA

Potrzebne materiały:

- modelina w kolorze żółtym lub cielistym,
- igła,
- skrawki materiałów,
- nożyczki,
- biała włóczka,
- klej typu „wikol”,
- korektor lub biała farbka,
- czarny mazak,
- wstążka.

Wykonanie:
Z modeliny utwórz kulkę, która będzie głową czarownicy. Wykonaj także małą kuleczkę i przyklej ją do dużej, tworząc nos. Igłą zrób buzię. Utwardź modelinę w sposób podany na opakowaniu. Ze skrawków materiału wytnij koło i złóż je w ćwiartkę (złóż koło na pół i powstałe półkole jeszcze raz na pół). W ten sposób otrzymasz sukienkę czarownicy. Tak samo stwórz czapeczkę.
Po wystygnięciu modeliny namaluj korektorem lub białą farbką i mazakiem oczy. Włóczkę zapleć w warkocz i przyklej do głowy. Końce warkocza zwiąż kolorową wstążką. Przyklej na głowę czapkę, a następnie całość do sukienki powstałej z koła.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Piankowe drzewo”

Praca z pianki montażowej
Autor: Katarzyna Jagieła

Potrzebne materiały:
Podstawa:
- deska drewniana o wymiarach 20x20x2 cm.

Pień drzewa:
- listwa drewniana o wymiarach 100x3x2 cm.

Korona drzewa:
- płyta styropianowa 2x60x50 cm,
- pianka budowlana,
- wkręty do drewna 3 szt.,
- arby w sprayu (kolory: brązowy i zielony).

Wykonanie:
Przykręć listwę do podstawy za pomocą jednego wkrętu. Wytnij koronę drzewa ze styropianu. Przykręć koronę drzewa za pomocą pozostałych wkrętów do listwy drewnianej. Nanieś piankę budowlaną na pień drzewa wykonując ruchy pionowe, starając się utworzyć kształt pnia zbliżony do naturalnego. Następnie nanieś piankę budowlaną na koronę drzewa, wykonując ruchy okrężne, zaczynając od zewnętrznej strony korony. Czekaj aż pianka zastygnie. W końcowym etapie pomaluj farbami pień i koronę. Dla lepszego efektu można użyć dwóch odcieni farby brązowej i zielonej.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Fajerwerki”

Wydrapywanka
Autor: Sonia Zemełka

Potrzebne materiały:
- blok techniczny,
- kredki świecowe,
- czarna farba plakatowa,
- wykałaczka.

Wykonanie:
Używając kredek świecowych zamaluj dowolnie całą kartkę bloku. Następnie pokryj swój rysunek czarną farbą plakatową. Poczekaj aż farba wyschnie. Używając wykałaczki wyskrob swój rysunek – fajerwerki.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Choinkowy ptaszek”

Collage
Autor: Agata Niedźwiedzka

Potrzebne materiały:

- czerwony filc,
- klej do tkanin,
- czerwony i niebieski brokat,
- flizelina dwustronna,
- szary filc,
- miękki drut,
- obcęgi,
- niebieskie koraliki,
- igła,
- czerwona nitka,
- dwa czarne koraliki lub dwa cekiny (na oczy),
- wata,
- tektura lub karton,
- nożyczki.

Wykonanie:

Na tekturze lub kartonie narysuj kształt ptaka bez dzioba – jego kształt narysuj osobno. Narysuj także kształt skrzydeł. Wytnij szablony. Odrysuj kształty na kawałku filcu – ptaka na czerwonym, dziób na szarym – każdy w dwóch egzemplarzach. Wytnij je. Zeszyj ze sobą na brzegach takie same elementy, pomijając tylko skrzydła. Pamiętaj o tym, aby zostawić pewien fragment niedoszyty tak, aby można było wypełnić go watą. Po wypełnieniu zaszyj całość dziobu i ptaka. Dziób i skrzydła przyklej do korpusu ptaka za pomocą kleju do tkanin. W miejscu, gdzie ma powstać ogon przebij przez filc na wylot dwa druciki. Nawlecz na nie koraliki i zagnij końcówkę, tak aby koraliki nie spadały. W ten sam sposób wykonaj oczy ptaka. Skrzydła posmaruj klejem do tkanin i posyp brokatem.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Domek z piernika”

Autor: Klaudia Armata

Potrzebne materiały i sposób wykonania:

- blok techniczny,
- nożyczki,
- nagrzany piec,
- papier do pieczenia.

Składniki na 1 domek + elementy dodatkowe (np. choinki, płotek, ludziki):

- 600 g mąki pszennej,
- 250 g margaryny do pieczenia,
- 200 g ciemnego cukru,
- 7 łyżek płynnego miodu,
- 1,5-2 płaskie łyżeczki sody oczyszczonej,
- 5 łyżeczek przyprawy korzennej do piernika.

Lukier do dekoracji:

- 1 białko,
- 1 szklanka cukru pudru.

Na bloku technicznym narysuj kształt domu, dachu, komina i wytnij je. Wymiary domu:

- ściana z drzwiami: prostokąt 20 x 10,5 cm, w tym drzwi 6,5 x 4,5 cm;
- ściana boczna szczytowa: u podstawy prostokąt 10 x 14 cm, na szczycie trójkąt o ramionach 11,11 i podstawie 14 cm;
- komin: 6 x 5 cm.

Masę piernikową wałkować na grubość 4-5 mm. Wytnij poszczególne elementy z piernika korzystając z szablonów. Przełóż je na blachę wyłożoną papierem do pieczenia. Piec w temperaturze 180°C przez około 12 minut. Ważne, żeby brzegi wyraźnie się zarumieniły (zbrązowiały). Odczekaj chwilę (ciasto będzie miękkie), następnie przełóż na kratkę, do wystudzenia.

Lukier do sklejenia i dekoracji domu:
Białko utrzyj z cukrem pudrem, np. drewnianą pałką lub łyżką. Nie powinno być najmniejszych grudek w lukrze. Lukier powinien być bardzo gęsty – na tyle, żeby zrobić z niego wzorek. Z papieru do pieczenia wykonaj rożek i odetnij końcówkę (powinna być bardzo mała). Wyciśnięty lukier zastyga niemal od razu. Lukier można zabarwiać barwnikami spożywczymi – wówczas trzeba dodać więcej cukru pudru, bo lukier się rozwodni. Za pomocą lukru sklej poszczególne elementy domku.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Pejzaż”

Mokre na mokrym
Autor: student WSZiA

Potrzebne materiały:
- blok rysunkowy,
- farby akwarelowe.

Sposób wykonania:
Kartkę z bloku rysunkowego pognieć. Następnie rozłóż ją i nawilż wodą za pomocą gąbki lub pędzla. Na mokrej powierzchni namaluj dowolny rysunek. Kontury powinny się ze sobą zlewać. Całość po wyschnięciu możesz nakleić na tekturę lub karton.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Szyszka z koralikami”

Collage
Autor: Sonia Zemełka

Potrzebne materiały:
- szyszka,
- klej na gorąco,
- czerwone koraliki.

Wykonanie:
Na końce szyszki nałóż rozgrzany klej, a następnie przyłóż koraliki. Poczekaj aż całość wyschnie.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

3.3 Wiosna wokół nas

„Lukrowe kwiaty”

Malowanie na lukrowanej powierzchni
Autor: Aneta Bukal

Potrzebne materiały:
- blok techniczny,
- ciepła woda,
- cukier,
- pędzel,
- farby plakatowe.

Wykonanie:
Przygotowuj roztwór wody z cukrem o dużym stężeniu. Za pomocą pędzla pokryj całą kartkę, powstałym z wody i cukru, lukrem. Na jeszcze mokrej powierzchni namaluj farbami plakatowymi wazon z kwiatami.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Drzewo”

Prasowanka z pasteli
Autor: Anna Bobrowska

Potrzebne materiały:
- kolorowy blok rysunkowy,
- pastele olejowe,
- gorące żelazko,

Sposób wykonania:
Na kartce papieru rysunkowego wykonaj dowolną kompozycję za pomocą pasteli olejowych. Nałóż na utworzony rysunek drugą kartkę papieru i przeprasuj rozgrzanym żelazkiem.

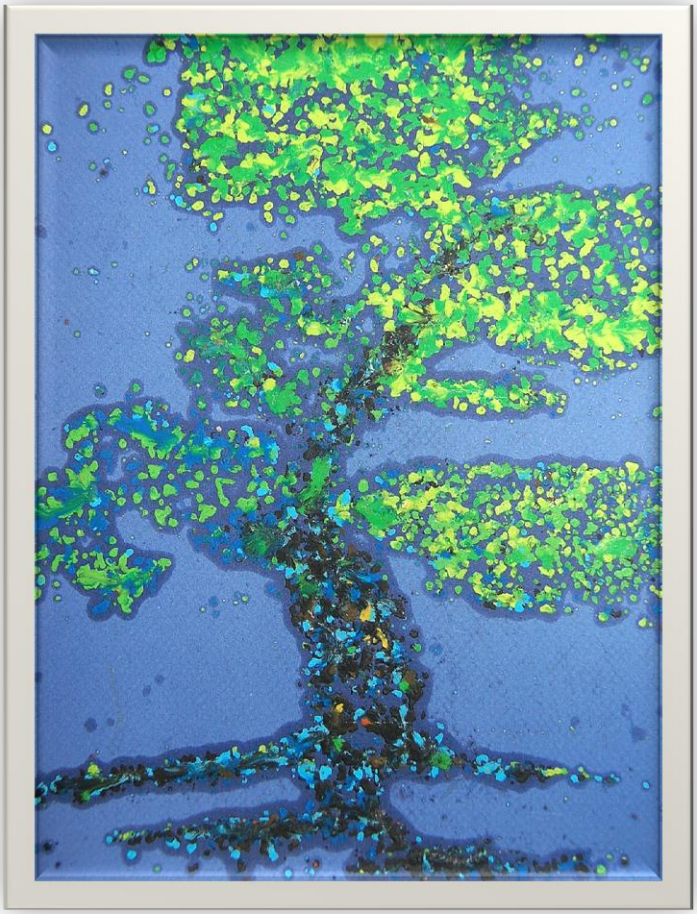

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Wazon z kwiatami”

Collage
Autor: Jolanta Dyrda

Potrzebne materiały:
- kartka bloku technicznego,
- klej,
- farby plakatowe,
- bibuła,
- papier kolorowy.

Wykonanie:
Na kartce papieru naszkicuj wazon, a następnie pomaluj go i tło farbami plakatowymi. Skręć zieloną bibułę tak, aby powstały łodygi i przyklej je na kartkę. Inne kolory bibuły dowolnie pozwijaj, utwórz z nich kwiaty. Z papieru kolorowego wytnij liście i przyklej je do łodyg.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Wazon z kwiatami”

Collage
Autor: Patrycja Jary

Potrzebne materiały:
- blok techniczny,
- klej,
- kasza manna,
- kasza gryczana,
- ryż,
- różnokolorowa bibuła.

Wykonanie:
Kartkę papieru posmaruj klejem i wysyp kaszą manną i ryżem. W ten sposób powstanie tło. Kształt wazonu wyklej kaszą gryczaną. Następnie zwijając bibułę, stwórz kwiaty w wazonie.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Kwiaty z ostrużyn”

Collage
Autor: Kinga Godzieszka-Dąbrowa

Potrzebne materiały:
- karton,
- ostrużyny kredek,
- klej,
- pastele,
- taśma klejąca dwustronna.

Wykonanie:
Na kartonie narysuj pastelami wazon. Ostrużyny delikatnie przyklej na kartkę, tworząc bukiet kwiatów. W miejsce, w którym chcesz stworzyć ramkę przyklej dwustronną taśmę klejącą i posyp ją pozostałościami ostrużyn.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Kwitnący Sad”

Collage
Autor: Aneta Olejnik

Potrzebne materiały:
- papier kolorowy,
- blok techniczny,
- klej,
- kawałki drewna,
- farby plakatowe,
- wata kolorowa.

Wykonanie:
Na kartce papieru technicznego ułóż drzewa z kawałków drewna, a następnie je przyklej. Tło sadu pomaluj farbami plakatowymi a po ich wyschnięciu ułóż z kolorowej waty koronę drzewa i przyklej ją do kartki. Na gotową już koronę przyklej ślimaczki wykonane z papieru kolorowego, które będą pełnić rolę owoców. Chmurki i trawę wykonaj z pomalowanej na odpowiednie kolory waty i przyklej na kartkę. Słońce możesz wykonać z papieru kolorowego.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Kubuś Puchatek”

Mozaika
Autor: Aneta Olejnik

Potrzebne materiały:
- wysuszone skorupki jajek,
- farby w sprayu bądź barwniki do jajek,
- blok techniczny,
- klej,
- pęseta do układania drobnych kawałków.

Wykonanie:
Wysuszone wcześniej skorupki jajek pomaluj na różne kolory. Po wyschnięciu pokrusz je na drobne kawałeczki. Następnie na kartce bloku technicznego narysuj delikatnie wzór, który będziesz wyklejać. Przystąp do wyklejania poszczególnych elementów odpowiednio dobranymi kolorystycznie kawałkami skorupek.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Wiosenne podwórko”

Collage
Autor: Dominika Sawka-Tkacz

Potrzebne materiały:
- blok techniczny,
- papier kolorowy,
- nożyczki,
- czarny pisak,
- klej,
- gąbka,
- ryż,
- niebieski papier o falowanej fakturze,
- różnokolorowy papier ozdobny,
- drucik kreatywny.

Wykonanie:
Z zielonego papieru kolorowego wytnij pasek o szerokości około 6 cm. Z jednej strony wytnij „falę” i przyklej go u spodu kartki papieru. Z gąbki wytnij elementy domku: trapez, kwadrat oraz owal, które będą tworzyć jezioro. Z różnokolorowego papieru ozdobnego wytnij kształty motylka w trzech rozmiarach – od największego do najmniejszego. Naklej je środkami jeden na drugim. Z niebieskiego papieru wytnij chmurki. Z papieru kolorowego wytnij małe kwiatki. Wszystkie wycięte elementy rozmieść odpowiednio na kartce papieru i przyklej. Czułki motyli wykonaj z drucika kreatywnego, w ten sam sposób powyginaj go i stwórz kwiat wraz z łodygą. Deszcz wykonaj przyklejając ryż. Elementy domku – takie, jak drzwi i okna – narysuj czarnym pisakiem.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Kwiatek”

Pointylizm
Autor: Sabina Sonntag

Potrzebne materiały:
- folia pęcherzykowa,
- patyczek do uszu,
- farby plakatowe,
- kartka bloku technicznego.

Wykonanie:
Wykonaj szkic swojej pracy na folii pęcherzykowej, a następnie, za pomocą czubka patyczka do uszu, stempluj wzór różnymi kolorami. Odwróć folię pęcherzykową i w taki sposób przyklej ją do kartki papieru – powstanie obraz.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Łąka”

Praca gnieciona
Autor: Sonia Zemełka

Potrzebne materiały:
- blok techniczny,
- kartka papieru,
- klej,
- farby plakatowe,
- plastelina.

Wykonanie:
Pognieć kartkę papieru, następnie rozłóż ją i przyklej na większą kartkę papieru (może być innego koloru – stworzy ona tło). Po wyschnięciu pomaluj kartkę różnymi kolorami farb. Wykonaj kwiatki z papieru. Łodygę wyklej plasteliną, a kwiaty pomaluj farbami plakatowymi.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

3.4 Zawitało lato

„Sowa”

Collage
Autor: Kamila Kędroń

Potrzebne materiały:

- klej,
- talerzyki papierowe,
- brązowa farba plakatowa,
- czerwona kartka z papieru kolorowego,
- piórka: żółte, brązowe, zielone, pomarańczowe,
- dwie nakrętki od butelek,
- czarny papier,
- ołówek,
- dwa cekiny.

Wykonanie:
Na papierowych talerzykach naszkicuj kształt głowy i tułowia. Wytnij je i pomaluj brązową farbą plakatową. Po wyschnięciu naklej szablon głowy na tułów. Na środek każdej nakrętki przyklej cekin. Gotowe nakrętki przyklej do szablonu głowy tworząc w ten sposób oczy. Z czerwonego papieru utwórz stożek i przyklej go do głowy – utworzy on nos. Tułów sowy posmaruj klejem i przyklej różnokolorowe piórka.
Na czarnym papierze naszkicuj kształt nóg i uszu ptaka. Wytnij je i przyklej w odpowiednie miejsca.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Kameleon”

Praca wykonana z masy papierowej
Autor: Agnieszka Konarska

Potrzebne materiały:
- masa papierowa,
- tektura,
- farby plakatowe.

Wykonanie:
Masę papierową rozprowadź równomiernie na tekturze, pozostaw do wyschnięcia. Następnie wyklej masą papierową pożądany kształt oraz ramkę i poczekaj aż całość wyschnie. Na końcu pomaluj pracę farbami plakatowymi.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Brzydkie Kaczątko”

Collage
Autor: Aleksandra Król

Potrzebne materiały:
- mulina,
- kasza manna,
- cukier,
- kasza jęczmienna,
- klej,
- blok techniczny.

Wykonanie:
Posmaruj klejem całą kartkę. Wysyp kaszę mannę oraz cukier – utwórz w ten sposób tło. Wykonaj dowolny wzór używając muliny i przyklejając ją klejem na kartkę. W analogiczny sposób wykonaj ramkę z kaszy jęczmiennej.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Łąka”

Collage
Autor: Elżbieta Michałowska

Potrzebne materiały:

- sklejka tekturowa,
- pielucha tetrowa,
- klej typu „wikol”,
- klej na ciepło,
- farby olejne,
- terpentyna,
- sznurki,
- sznurki papierowe (np. do pakowania prezentów),
- brązowa włóczka,
- czerwona bibuła,
- pestki dyni,
- patyczki.

Wykonanie:
Na sklejkę tekturową przyklej klejem na ciepło pieluchę tetrową. Po wyschnięciu pomaluj tło niebieską farbą olejną rozpuszczoną w terpentynie. Sznurki pomaluj żółtą farbą olejną, a po wyschnięciu przyklej je na pieluchę tworząc słońce. Trawę na łące utwórz naklejając odpowiednio sznurki do pakowania prezentów. Włóczkę zapleć w cienkie warkoczyki – stworzą one łodygi maków. Kwiaty wykonaj z czerwonej bibuły. Pestki dyni pomaluj farbą na dowolne kolory i przyklej tak, aby utworzyły kwiat. Patyczki podziel na krótkie odcinki i owiń je sznurkiem do pakowania prezentów. W ten sposób wykonasz owady.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Kogut"

Collage
Autor: Iwona Migas

Potrzebne materiały:
- blok techniczny,
- klej na ciepło,
- nożyczki,
- czerwony filc,
- mech,
- flizelina, w kolorach: zielonym, żółtym i pomarańczowym,
- kora wybielana,
- biały sizal,
- perełka,
- cekiny,
- prawdziwe pióra kogucie.

Wykonanie:
Pas zielonej flizeliny przyklej u dołu kartki i naklej na nią elementy kory oraz mchu. Z żółtej i pomarańczowej flizeliny oraz z białego sizalu uformuj tułów i głowę koguta. Kontur głowy wyklej z cekinów. Z czerwonego filcu wytnij nogi, dziób i grzebień koguta. Przyklej je w odpowiednie miejsca. Prawdziwe pióra przyklej na zakończeniu tułowia tak, aby wystawały one poza kartkę papieru. Oko wykonaj przyklejając perełkę. Ozdób koguta w dowolny sposób.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Podwodny świat”

Collage
Autor: Sabina Studzińska

Potrzebne materiały:

- niebieska kartka papieru,
- plastelina brązowa, zielona, niebieska,
- muszelki,
- makaron w kształcie gwiazdek,
- trawa,
- gałązki tui,
- guziki,
- flamaster w kolorze niebieskim,
- klej,
- cekiny,
- papier kolorowy.

Wykonanie:
Na kartce papieru wyklej brązową plasteliną obszar, który będzie tworzył tło. Na plastelinę przyklej muszelki oraz makaron w kształcie gwiazdek. Przyklej na kartkę trawę oraz gałązkę tui, tworząc w ten sposób roślinność. Inne rośliny wykonaj za pomocą plasteliny i ozdób je cekinami. Wytnij z papieru kolorowego rybki i naklej je na kartkę w dowolnych miejscach. Guziki pomaluj niebieskim flamastrem i przyklej do kartki za pomocą plasteliny w tym samym kolorze.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

„Słonecznik”

Praca wykonana z gipsu
Autor: Elżbieta Syska

Potrzebne materiały:
- deseczka lub płyta o chropowatej powierzchni,
- gips budowlany biały, szybkoschnący,
- gaza,
- farby akrylowe lub akwarele,
- otręby,
- woda,
- pojemnik na gips,
- nożyczki,
- pędzel,
- ołówek.

Sposób wykonania:
Naszkicuj rysunek na desce. Następnie rozdrobnij gips, tak aby miał rzadką konsystencję. Pędzelkiem nałóż gips na powierzchnię rysunku, aby zwiększyć przyczepność. Odetnij kawałek gazy i namocz go w gipsie. Nałóż go na deskę tak, aby utworzył pożądany kształt. Na środek ułożonego z gazy kwiatka nanieś gips i zanim się zwiąże posyp otrębami. Pozostaw całość do wyschnięcia. Pomaluj obrazek farbami.

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

BIBLIOGRAFIA

Pozycje zwarte

1. Fleck-Bangert Rose, *O czym mówią rysunki dzieci,* Wydawnictwo „Jedność", Kielce 2002
2. Gładyszewska-Cylulko Joanna, *Arterapia w pracy pedagoga,* Oficyna Wydawnicza „Impuls", Kraków 2011
3. Jarosz Ewa, Wysocka Ewa, *Diagnoza psychopedagogiczna podstawowe problemy i rozwiązania,* Wydawnictwo „Żak", Warszawa 2006
4. Kaja Barbara, *Zarys terapii dziecka*, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2001
5. *Kompetencje diagnostyczne i terapeutyczne nauczyciela*, red. Wosik-Kawali Danuta, Zubrzycka-Maciąg Teresa, Oficyna Wydawnicza „Impuls", Kraków 2011
6. Konieczna Ewelina, *Arterapia w teorii i praktyce,* Oficyna Wydawnicza „Impuls", Kraków 2003
7. Kottler Jeffrey A., *Skuteczny terapeuta,* Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005
8. Kwiatowska Maria, Landy Aleksander, Kopińska Zofia, *Rozwój i wychowanie dziecka w wieku przedszkolnym,* Nasza Księgarnia, Warszawa 1970
9. Lowenfeld Viktor, *Twórczość a rozwój umysłowy dziecka*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1977
10. Nazaruk Stanisława, Konovaluk Elena, *Rysunek w wychowaniu przedszkolnym – rola w diagnostyce i terapii pedagogicznej*, „Rozprawy społeczne", Biała Podlaska 2012, nr 12
11. Oster Gerald D., Gould Patricia, *Rysunek w psychoterapii*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 1999.
12. Piszczek Maria, *Terapia zabawą, terapia przez sztukę,* CMPP-P MEN, Warszawa 2002
13. Przetacznik-Gierowska Maria, Makiełło-Jarża Grażyna, *Psychologia rozwoju człowieka. Rozwój funkcji psychicznych,* Wydawnictwo PWN, Warszawa 1985
14. Sienkiewicz-Wilowska Julia*, Dziecko rysuje, maluje, rzeźbi,* Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2011
15. Skorny Zbigniew, *Psychospołeczne mechanizmy agresywnego zachowania się a arteterapia,* „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu" Wrocław 1990, nr 57
16. Szuman Stefan, *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1962

Źródła internetowe

1. http://www.art-and-therapy.com/Messpainting.27.de.html (pobrano 16.03.2014 r.)
2. http://www.tessart.pl/smf/index.php?topic=2964.0;wap (pobrano 23.03.2014 r.)
3. http://www.zs33.bydgoszcz.pl/strona,109,552.html

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623

4. http://hannaanna.blog.onet.pl/2007/01/29/chromoterapia-leczenie-barwami/ (pobrano 23.03.2014 r.)
5. http://docs7.chomikuj.pl/613687013,0,0,Symbolika-kolor%C3%B3w.docx (pobrano 23.03.2014 r.)
6. http://emaluszki.pl/628_nie%C5%9Bmiale_dziecko.html (pobrano 16.03.2014 r.)
7. http://www.psdlux.org/metody-terapii.html (pobrano 27.02.2014 r.)
8. http://pl.wikipedia.org/wikiPapieroplastyka (pobrano 27.02.2014 r.)
9. http://pl.wikipedia.org/wiki/Plastykoterapia (pobrano 24.02.2014 r.)
10. http://www.susanne-hauenstein.de/uploads/media/MesspInfo_07.pdf (pobrano 16.03.2014 r.)

Plik zabezpieczony watermarkiem jawnym i niejawnym: 10179793A6637623